БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 чыл МАЙ 5 СРЕДА № 109 (8569).

ӨРТЭЭ 2 КӨП.

БАЙЫРЛЫГ ТЕЛЕГРАММА

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиргинге секретары эш Л. И. Брежнев Германияның Социалистиг Чаңгыс-аай партиязының Даргазының албан хүлээлгезинге эш Вальтер Ульбрихтиң соңгуткаңы-биле холбаштыр аңаа СЭКП-ниң Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнериниң, а ол ышкаш бодунуң мурнундан чүректиң ханызындан байыр чедиргеш.

Партияның Даргазы бедик албан хүлээлгеге туруп, ГЧСП ТК-ның Политбюрозунуң коллективинге ажылдавышаан, шынчы ленинчи интернационалист-коммунист, совет улустуң улуг оңнүү. Силер, бистиң ниити улуг болгаш тиилеттирбес хереэвис — коммунизмниң тиилелгези дээш боттарыңарның билиңерни болгаш байлак дружулганарны моон соңгаар-даа бээриңерге быжыы-биле бүзурээр бис деп эш Л. И. Брежневтиң байырында чугаалап турар.

Ол ышкаш эш Л. И. Брежнев Германияның Социалистиг Чаңгыс-аай партиязының Төп Комитединиң Бирги секретарыга эш Эрих Хонеккерниң соңгуткаңына холбаштыр аңаа база байырлыг телеграмманы чоруткан.

Телеграммада чугаалап турары болза, Силер аныяңардан тура фашизмге болгаш империализмге удур демиселдиң улуг оруун эртип, тельманчы коммунистериниң бижыг чаңчылдарын эдербишаан, немец черинң кырынга чаа амыдыралдың баштайгы тургузукчуларының оруунга кирип, герман ажылчыл шимчээшкинниниң шылгарангай ажылдакчылары В. Пиктиң болгаш В. Ульбрихтиң удуртулгазы-биле ГДР-ге социалистиг ниитилелди тургузаары, социал-экономиктиг үндезин чаартылалар дээш демисежип, боттарыңарның күжүңерин берип келген силер.

ГСЧП-ниң Даргазы эш В. Ульбрихтиге болгаш ГСЧП-ниң Төп Комитединиң Бирги секретары эш Э. Хонеккерге моон соңгаар-даа улуг-улуг чедиишкиннерлиг, эки кадык-шылдыг болгаш аас-кежиктиг болурун СЭКП ТК-ның Чиргинге секретары эш Л. И. Брежнев күзеп турар.

Бүгү улустуң индири

1912 чылдың май 5-те улуг Ленинниң үндезилеп тургусканы «Правда» солуниуң баштайгы номери парлаттынып үнген. «Правда» — СЭКП ТК-ның органы, бистиң чурттуң кол солуну. Ынчангаш ооң төрүттүнген хүнүн журналистериниң, ном үндүрер черлериниң болгаш полиграфия ажылдакчыларының, ажылчын болгаш кодэ корреспондентилериниң, бүгү улустуң байырлалы кылдыр доктаатткан.

Бөгүн — Парлалга хүнү. Улуг Ленинниң тургускаңы болгаш ооң чагыгларын ёзугаар хөгжүп келген совет парлалга күчүлүг идейлиг күш боон, масса чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге, оларны мобилизастаарынга үнелеп четпес улуг-хуузун киирип турар.

Бистиң парлалга политиктиг болгаш улус ажыл-агыйжы айтырыгларны шиитпирлээринге дорту-биле киржип турар болганда партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының дайынчы дузалакчызы болу берген. Ол партияның идеологтуг чидиг чепээ болбушаан, совет кижилериниң идейлиг кижизидикчизи болур ролюн күүседип, буржуаз идеологияга удур эптеш чок демиселди чорудуп турар.

Төп солуннардан аңгыда бистиң номчукчуларывыс республикада үнүп турар «Шын», «Тувинская правда» болгаш «Тываның аныяктары» солуннарны ап турар. Сөөлгү үеде республика солуннарының утка-шынары болгаш техниктиг баазазы дыка улгатканын демдеглээр херек. Солуннарның арынарынга республиканың ажылчы чонунарының тургузукчу күш-ажылын, оларның чедиишкиннерин, мурнакчы дружулгазын чырыдары күштелген.

Республика солуннарының кодэ болгаш ажылчын корреспондентилер-биле, номчукчулар-биле харылзаалары калбарган, оларның журналистеринiң билиг-мергежили бедээн. Ол дээрге парлалга ажылынче партияның доктаамал сагыш салыышкынының түңнели, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш солун ажылдакчыларының чогаадыкчы ажылдаанының тодарган херечизи болур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чоокта чаа болуп эрткен XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга күүседири — тоску беш чылдың планнарын боттандырары совет кижилериниң бөгүнгү чугула сорулгазы. Бистиң парлалга совет кижилериң бо талазы-биле маадырлыг күш-ажылын хүн бүрү чырыдар хүлээлгелиг. Ынчангаш журналистер бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартырынга идепкейин күштелдирер, ол ажылды партияның амгы үе-чадада экономиктиг политиказы-биле сырый холбаштырар ужурлуг. Маңаа хамаарыштыр журналистер, ажылчын болгаш кодэ корреспондентилер ажыл-агыйның бүгү адырларында, амыдыралдың бүгү талаларында чаа-чаа түүлдерни эскерер, мурнакчы дружулганы анализтеп, ону тайылбырлап билир ужурлуг.

«Шын» солуниуң арынарынга боттарының медээлерин, түүлдерин үргүлчү бижип, мурнакчы дружулганы бүгү улуска нептередирин оралдажып турар бижикчилериниң саны чыл келген тудум-на өзүп турар. Эрткен чылын бистиң солунга шиитпан-биле 6500 хире чагаа келген. Бо чылдың баштайгы кварталында 2000 хире чагааны бижикчилер редакцияже чоруткан.

Бөгүн ленинчи парлалганың хүнүнде эң идепкейлиг бижикчилерни демдеглээри чугула. Ылаңгыя Өвүр райондан Т. Сарыг-оол, Улуг-Хем райондан О. Таваа, Б. Бапыт-оол, Таңды райондан В. Назын-оол, О. Корода, М. Беретарь, Кызыл хоорайдан С. Сарыг-оол, М. Кенин-Лопсан, С. Сандан, В. Саган-оол, Каа-Хемден Ш. Серээдар, К. Срат-оол, Бай-Тайгадан М. Кырлыг-Кара, Эрзинден Н. Дакаа, М. Далаа, ыраккы районнар Тожудан А. Доржу, Эргеп, А. Нугуурак болгаш Моңгун-Тайгадан С. Молдурга, Ч. Сюрюн дээш ыдыг яңызыг идепкейлиг бижикчилерни район бүрүзүнден хөйнү адап болур. Бистиң республиканың булуң бүрүзүнден «Шын» солун редакциязында 1500 ажыг бижикчи, кодэ болгаш ажылчын корреспондентилериниң учёт-хуудузунда бүрүткеткен. Оларның 240 ажыы солуниуң адрезинче боттарының чагааларын үргүлүү чорудун турар.

Редакцияга келген дыка хөй чагаалар солуннуң арынарынга парлаттынмаза-даа оларга хамаарыштыр чогуур хемчеглерни түс-түс албан организация черлери ап, оларның авторларынга харыыларны берген.

Солун ажылдакчыларының, кодэ болгаш ажылчын корреспондентилериниң сорулгазы болза ажыл-агыйны эргелеп башкарарының ажыктыг арганы пропагандалаары, бүдүрүлге амыдыралын ханы болгаш билдилиг чырыдары, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чорукка удур, күрүненiң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чорук-биле кам-хайыра чок демиселди чорудары болур. Бо бүгүүң түңнелинде парлалгага негелде улам озуп турар. Ол негелделерни күүседир төлээде, хүн бүрүнүң айтырымын солунга доктаамал чырыдып, кодэ болгаш ажылчын корреспондентилер, номчукчулар-биле харылзааны быжыктырары чугула.

Бистиң чуртка коммунизм тургузуушкунуңуң чаа үе-чадазын айткан СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып чорудары дээш бүгү улустуң кодургүшкүнүг күш-ажылын хүн бүрү хайгаарап, ону чырыдары— харыысалгалыг болгаш хүндүлүг ажыл. Ол бүгү ажыл-үүлениң дөрт киржикчизи, ооң деглекчизи журналист боон турар. Журналист кижи бистиң чаа-чаа чедиишкиннеривисти, мурнакчы дружулганывысты ыяап-ла эскерген, ону бүгү улуска билдиңгир кылдыр чедирген турар хүлээлгези.

Ол алдарлыг хүлээлгезин моон соңгаар-даа чогуур негелде ёзугаар күүседирин бөгүн — Парлалга хүнүнде журналист бүрүзү база катаң бүзүредип турар.

Соңгулда кампаниязының чаа үе-чадазы

ЧОННУҢ ТӨЛЕПТИГ КАНДИДАТТАРЫ

РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттарга кандидаттарын дешпидери бистиң республикада эгелээн.

Майның 3-те Кызылдың хоочун бүдүрүлге коллективи — № 1 автотранспорт бүдүрүлге черинге РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттарга кандидаттар дешпидеринге тураскаатткан хөй кижи киржикчилиг хурал болуп эрткен.

Амгы соңгулда кампаниязы онза байдалдыг эртип, совет кижилер СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерине хөй-аът киргеп ажылдап, күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап турар деп, хуралга дыңнадыг кылган СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш **В. Б. Добромыслов** чугаалаан, найысылалывыстың бүдүрүлгелери бирги кварталда планын 110,8 хуу күүседип, пландан дашкаар 1164 мун рубльдиң продукциязын бүдүрүп, хоорай Советиниге хамааржып турар колхоз, совхозтар социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, СЭКП Тыва обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң профвилел чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганын айткан. Соңгулда кампаниязы чаа үе-чадаже киргенин плеткелчи демдеглээш, РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттарга кандидаттар дешпидер бис деп санаарга, хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

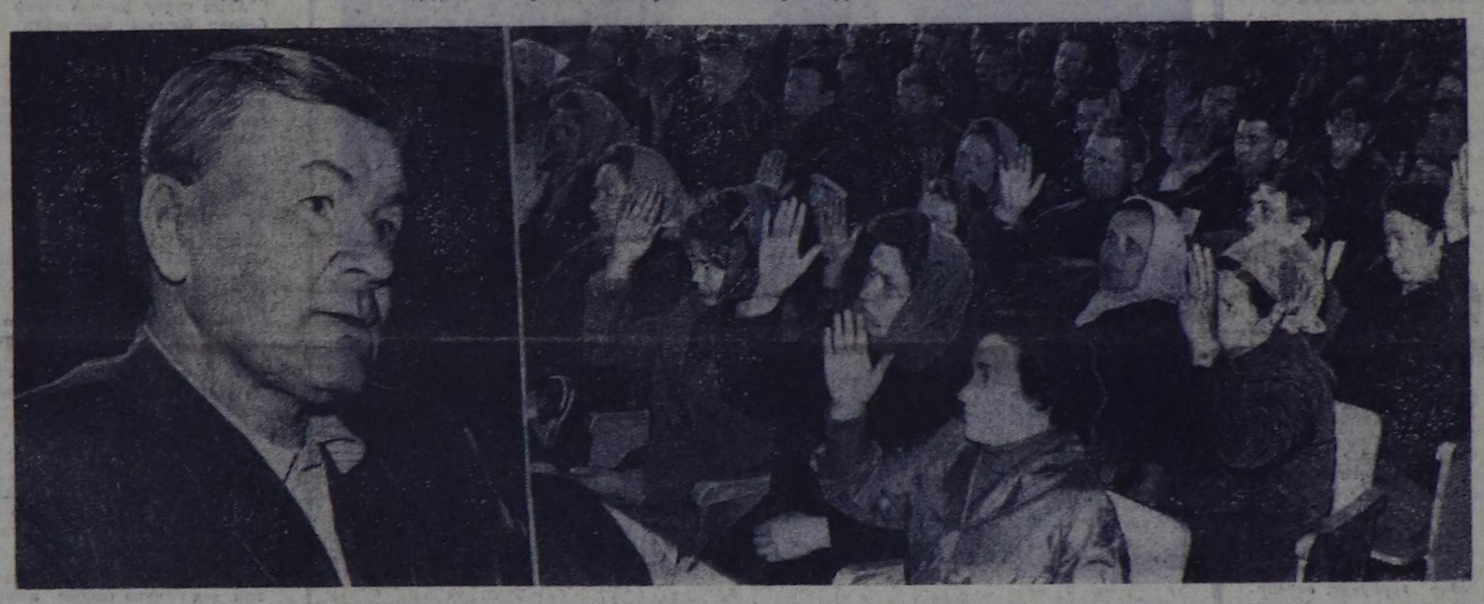
* * *

Ол-ла хүн Кызылдың автосептелге заводунга РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттарга кандидаттар дешпидерiниң хуралы болуп эрткен.

СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары эш Ю. С. Путинцев коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттарын чер-черде дешпидип, аңаа ажылчын ангының, колхозчу тараачыларның, улусчу интеллигенциязының эң эки төлээлекчилерин адап турарын чугаалаан.

— РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидатураазын № 2 колоннаның начальныгы А. Сандаков, эксплуатация начальныгы В. Сатаев болгаш АТБ-ниң кол инженери В. Марьясов олар улуг өөрүшкү-биле деткээнер.

РСФСР-ниң Дээди Советиниге соңгулда талазы-биле Кызылдың № 864 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутаттарының кандидаттарына СЭКП ТК-ның Чиргинге секретары Леонид Ильич **Брежнев** биле Кызылдың № 1 АТБ-зинiң чолаачызы **В. Н. Мякишевти** дешпидер деп шиитпирни хуралдың киржикчилери кандидаттар дээш бадылап турлар.

ЧУРУКТА: № 1 АТБ-ниң автоколонна начальныгы А. Сандаковтуң санал берип турары (солагай талазында). Хуралдың киржикчилери кандидаттар дээш бадылап турлар.

«Тээли» совхозтуң төп суурунуң клубун ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар долдур олурушкан. РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттарын кандидаттарын дешпидер соңгулда мурнуңуң хуралын совхозта партия комитединиң секретары О. Шивит-оол ажыктан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Бай-Тайга район Советиниң күүскомунуң даргазы Р. С. Хунай-оолга сос берген.

— Россия Федерациязының Дээди Советиниге депутаттарының кандидаттары — Коммунистиг партияның салган сорулгаларын болгаш башкы Ленинниң чагыгларын амыдыралга шын база чайгылыш чок күүседип турар төлептиг кижилерни дешпидери-биле чыглып келген бис—деп ол эгезинде чугаалаан. Районнуң ажыл-ишчилери партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап, бо хүннерде часкы ховуажылдарын организастыг чорудуп турарын эш Хунай-оол демдеглээн.

Совет кижи бүрүзү бистиң чуртувустуң амыдыралында политиктиг болуушкун бүрүзүн күш-ажылчы чедиишкинниг уткуур чаңчылдыг. Бай-Тайганың ажылчы чону РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге, ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, кодэ болгаш суур Советтеринге соңгулда хүнүнге төлептиг ужуражыры-биле районнуң ажылагыйларының бригадаларында, фермаларында социалистиг чарыш калбарганын райкүүском даргазы чыылган-парга дыңнаткан.

Индирде «Тээли» совхозтуң директору Ө. Ч. Кара-Допгак.

— РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **Алексей Николаевич Косыгинни** Россия Федерациязының Дээди Советиниге соңгулда чорудар Чадаананың № 865 соңгулда округундан дешпидер саналдыг мен—деп, ол чугаалаарга хуралдың киржикчилери бир эп-сеткилдиг деткээн.

Совхозтуң кол бухгалтери К. Кысыгбай директорнуң саналын сеткилиниң ханызындан чүүлдүзүнүп деткээш, Чадаананың соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы **Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмааны** дешпидерин саналдаан.

Соңгулда мурнуңуң хуралынга санал бергеннер Алексей Николаевич Косыгинниң болгаш Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмааның кандидатураларын чаңгыс эп-сеткилдиг деткеп, олар Россия Федерациязының Дээди Советиниң депутаттарынга төлептиг кандидаттар, Төрээн чурттуң чечектелиишкинниг, чонунуң чаагай байдалын удам эки-жидер дээш ажылдаар деп бүзүрелин илереткен.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидатарынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **А. Н. Косыгинниң**, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы **Б. Ш. Долчаңмааны** дешпидер дугайында доктаалды хурал чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 20 чылы» колхозтуң колхозчуларының соңгулда мурнуңуң ниити хуралы болуп эрткен.

Райкүүскомнуң даргазы Б. Б. Чюдюк чүве чугаалаан.

— СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы кедүрүлүшкүн районда калбарган — деп, ол айыткан.

Чөөн-Хемчиктиң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың баштайгызының бирги кварталын чедиишкиннерлиг дооскаш, улам күжениишкинниг ажылдап турар. Малдың чаш төлүн менди алыр, ховуларга чаагай дүжүттү өстүрер дээш социалистиг чарыш районда чоруп турар. Соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белекterлиг ужуражыр — кажы бүрүзүнүң тура-соруу ыңдыг.

Баян-Тала сес чыл школазының башкызы А. Самбуу РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга Чадаананың № 865 соңгулда округундан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Алексей Николаевич Косыгинниң** дешпидерин саналдаан.

Ол саналды колхоз даргазы М. Мирчин изин-биле деткээш, ол-ла округтан РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы **Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмааны** дешпидерин саналдаан.

Соңгулда мурнуңуң хуралынга Баян-Тала сес чыл школазының директору К. Адыгбай, төп сүт-бараан фермазының эргелекчизи О. Бүрбүт-оол болгаш өскелер-даа сапал бергеш, Россия Федерациязының Дээди Советиниң депутаттарының кандидаттарынга дешпидер **А. Н. Косыгинни** болгаш **Б. Ш. Долчаңмааны** чоңнуң төлептиг төлээлери деп чугаалаан.

Колхозчуларның хуралы **Алексей Николаевич Косыгинни, Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмааны** РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга дешпидер дугайында шиитпирни сорук киришкиниг байдалга хүлээп алган.

* * *

Бай-Тайга районнуң «Мурпакчы» колхозунга, Чадаананың хөмүр-даш разрезинге соңгулда мурнуңуң хуралынга Баян-Тала сес чыл школазының директору К. Адыгбай, төп сүт-бараан фермазының эргелекчизи О. Бүрбүт-оол болгаш өскелер-даа сапал бергеш, Россия Федерациязының Дээди Советиниң депутаттарының кандидаттарынга дешпидер **А. Н. Косыгинни** болгаш **Б. Ш. Долчаңмааны** чоңнуң төлептиг төлээлери деп чугаалаан.

Колхозчуларның хуралы **Алексей Николаевич Косыгинни, Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмааны** РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга дешпидер дугайында шиитпирни сорук киришкиниг байдалга хүлээп алган.

* * *

Чөөн-Хемчиктиң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың баштайгызының бирги кварталын чедиишкиннерлиг дооскаш, улам күжениишкинниг ажылдап турар. Малдың чаш төлүн менди алыр, ховуларга чаагай дүжүттү өстүрер дээш социалистиг чарыш районда чоруп турар. Соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белекterлиг ужуражыр — кажы бүрүзүнүң тура-соруу ыңдыг.

Баян-Тала сес чыл школазының башкызы А. Самбуу РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга Чадаананың № 865 соңгулда округундан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Алексей Николаевич Косыгинниң** дешпидерин саналдаан.

Соңгулда мурнуңуң хуралынга Баян-Тала сес чыл школазының директору К. Адыгбай, төп сүт-бараан фермазының эргелекчизи О. Бүрбүт-оол болгаш өскелер-даа сапал бергеш, Россия Федерациязының Дээди Советиниң депутаттарының кандидаттарынга дешпидер **А. Н. Косыгинни** болгаш **Б. Ш. Долчаңмааны** чоңнуң төлептиг төлээлери деп чугаалаан.

Колхозчуларның хуралы **Алексей Николаевич Косыгинни, Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмааны** РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга дешпидер дугайында шиитпирни сорук киришкиниг байдалга хүлээп алган.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 20 чылы» колхозтуң колхозчуларының соңгулда мурнуңуң ниити хуралы болуп эрткен.

Райкүүскомнуң даргазы Б. Б. Чюдюк чүве чугаалаан.

— СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы кедүрүлүшкүн районда

ОТРЯДТЫҢ ШАЛЫПЧЫ ИЖИ

Республиканың эң тараалаң ажыл-агыйы болур «Тиилелге» совхоз бо хүннерде часкы ховуажылдарын хайнышкыныг чорудуп турар. Аңаа шолдерниң өл-шыгын базырарын чогуур үеэниде доосканын.

Совхозтуң механизаторлары тараа культураларының чаштырышкынын Таңды районга бир дугаарында эгелээн. Кур чер совхозунуң тараажылары бо чазын чүгле тараа культураларын безин 23 муң гектарны чаштырар ужурлуг. Ооң иштинде 12 муң гектар черге кызыл-тасты тарыыр. Бөгүнге чедир кызыл-тас чаштырышкыны доозулган. Совхозтуң удуртканы 9 бригадазы 21 муң гектар черге тараа аймаан чаштырган.

Василий Яңчатка удуртканы № 8 бригаданың трактористери мурнуку одуругда чоруп турар. Бригада 3100 гектар тараа культураларын чаштырар планныг. Ону ам барыкла доозуп турар. Думат Аңгыр-оолга удуртканы № 9 бригада база-ла оон дудак чок. 2975 гектар тараа культураларын чаштырарын бригада доозар четкен.

Тус-тус механизаторлардан сескн бригадада трактористер Моңгуш Хүлер-оол, Моңгуш Доржу олар хүн нормазын 200—280 хуу, тоску бригада Х. Ооржак, Н. Серээ хүн нормазын 175—200 хуу чедир күүседип, механизаторларның аразында калбарган чаршытың мурнуку одурууда чоруп турарлар.

Кызылдан механизастаттынган отряд бистиң совхозка чедип келгени билдингир болгай. Ону Аверьян Иванович Глазырин удуртуп турар. Кызылчылар үш бригада кылдыр уступ алган, чер чарарынче киришкен. Бригадаларда шупту 23 трактор бар. Олар совхозка 3000 гектар черни аңдарып бээрин хүлээнген. Отряд ажылдап киришкеден бээр ыңдыг-ла үр болбаан. Бо аразында кызылчылар улуг күжениишкин-биле карак кызыл ажылдаан, ам безин совхозтан мактанып чаалап алган. Бөгүнге чедир механизастаттынган отрядтың кежигүннери 1800 гектар хире черни аңдаргап. Ол болза алган хүлээлгезиниң чартыынган хөй болуп турар. Артканын май 8-ке чедир бүрүн доозар деп шиитпирлер алганнар.

Кызылчыларның аразында ак сеткилдиг ажылдап, үлегер-чижээн көргүзүп турарлар эвээш эвес. Ажылдап эгелээнден бээр трактористер Владимир Лопатин 146 га, Владимир Пеливанов биле Николай Короткин олар кайызы-даа 122 га черни аңдаргап.

С. СЕДЕН-ООЛ,
«Тиилелге» совхозта парткомнуң секретары.

ЧОГААЛЧЫЛАР ХУРАЛЫ

Дүүн Кызылга Тыва АССР-ниң чогаалчыларының хуралы болуп эрткен.

Хуралды СЭКП обкомунуң бирги секретары чогаалчы С. К. ТОКА ажыктан.

Хуралдың чугаалажыр айтырыынга киреринiң мурнунда эш Тока партияның чаа болуп эрткен XXIV съездизиниң дугайында чогаалчыларга болгаш чыылганнарга чүве чугаалаан. Съездиниң шиитпирлерин бүрүнү-биле хүлээп ап, ону амыдыралга боттандырар талазы-биле чогаалчыларын сорулгаларын айыткан резолюцияны хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

Хурал организастыг айтырыг чугаалаашкан. Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинiң даргазы О. К. САГАН-ООЛДУҢ мочээни-биле холбаштыр баштаар черниң даргазын болгаш чогаалчыларның Бүгү-эвилел съездизинге делегат соңгуур айтырыгны хуралга чугаалажып көргеш, Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черiниң составынга эш О. О. СУВАКШИТТИ кирер соңгувушаан. Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черiниң даргазынга соңгаан.

Чогаалчылар съездизинге делегатка С. А. САРЫГ-ООЛДУ хуралдың киржикчилери бир үн-биле соңгаан.

Россия Федерациязының күш-ажылчы судалы

РСФСР-НИҢ ҮЛЕТПҮРҮ БИРГИ КВАРТАЛДА

Россия Федерациязының үлетпүрүнүң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXIV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбарткаш, продукциянның хемчээлиниң болгаш сайгарылгазының база кылыгларының чугула хевирлериниң хөй нуруузун бүдүрер талазы-биле бирги кварталдың планын хуусаа мурнунда, партияның съездизиниң ажыттынарының хүнүнде күүседкен деп. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында чугаалаан. Эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрүлгениң немелде өзүлдези 8,3 хуу, а хонукта бүдүрүлге ортумаа-биле — 9,2 хуу болган (бо чылдың январьда эрткен чылдың январыныңдан бир ажыл хүнү аввэш болгав).

Үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1970 чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге 7,6 хуу өскен.

Үлетпүрүңүң чугула адырлары продукция бүдүрерин мынчаар көвүдеткен: электроэнергетика— 9 хуу, одаар чүүл үлетпүрү — 6 хуу, кара болгаш өңнүг металлургия—7 хуу, химия болгаш нефтехимия үлетпүрү — 10 хуу, машина тудуушкуну болгаш металл ажылдан кыышкыны—11 хуу, ыяш, ыяш ажылдап кылыр болгаш целлюлоза саазын үлетпүрү— 6 хуу, тудуг материалдар үлетпүрү — 8 хуу, чиик үлетпүр — 6 хуу, аъш-чем үлетпүрү—8 хуу, культура-амыдырал ужур-дузалыг бараанпарны болгаш ажыл-агый херекселдерин бүдүрери — 10 хуу.

РСФСР-ниң бүгү үлетпүр министерстволары болгаш бүгү автономнуг республикалар, крайлар болгаш областтар квартал планын ажыр күүсеткен.

Бүдүрген түүлдер эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге мынчаар көвүдээн: электроэнергия — 9,7 миллиард киловатт-шак, нефть— 5 миллион тонна, газ—1,1 миллиард кубометр, хөмүр-даш—2,1 миллион тонна, шөй — 381 муң тонна, кач— 952 муң тонна, кара металлдар прокады — 558 муң тонна, кач хоолайлар — 174 муң тонна (11,6 миллион метр), минералдыг чемиштидилгелер — 916 муң тонна, күүр кислотазы — 43,7 муң тонна, каустиктиг сода — 22,9 муң тонна, химия волокнолары — 5,1 муң тонна, автодүгүйлары — 593 муң санныг, металл кеспирер станоктар — 11,2 миллион рубль, приборлар, автоматчыдылганың болгаш саналга техниказының чөпсек-керекселдери — 72 миллион рубль, нефтеаппаратура — 3,2 муң тонна, автомобильдер—37,4 муң санныг, кодэ ажыл-агый машиналары — 16,9 миллион рубль, саазыны — 62 муң тонна, целлюлоза — 113 муң тонна, картон — 49 муң тонна, цемент — барык бир миллион тонна, шифер—69,1 миллион чаңгыс аай плитка, соңга шили—1,8 миллион дөрбелчин метр. Өңнүг болгаш хөвар металлдарны, нефтехимияның болгаш нефть ажылдап кылыышкынының продуктуларын бүдүрери өскен.

Улустуң хереглел бараанпарын бүдүрери мынчаар көвүдээн: хөвеи-саазын, торгу болгаш лён нөстер — 39 миллион дөрбелчин метр, даарылга кылыглары — 187 миллион рубль, даштыкы хеп трикотажы—3,8 миллион санныг, мал саржаа—6 муң тонна, чалаң сүт продукциязы— 185 муң тонна, үнүш үәү — 46 муң тонна, консервилер — 99 миллион лааза, соодукчулар—83 муң санныг, радиоприёмниктер болгаш радиолалар—168 муң санныг, электри доозун сордурукчулары — 28 муң санныг, мебель—39 миллион рубль

Кол-кол көргүзүглер талазы-биле планны үлетпүр пиитиин-биле ажыр күүсеткен болза-даа чамдык бүдүрүлгелер доктаатткан даалгаларын күүсетпээн дээрзин РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында демдеглээн. Калийжиткен соданы, картофель ажаар комбайнарны, чемге хереглээр балык продукциязын бүдүрериниң квартал планын арай чедир күүсетпээн.

Эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор организациялар-биле кады үлетпүр бүдүрүлгелер үлетпүр продукциязының чаа хевирлерин тургузар болгаш бүдүрерни шиңгээдип алыр, дешпилгелиг технологияны бүдүрүлге чорудулгаларының комплекстиг механизациязын болгаш автоматчыдылгазын непередир талазы-биле ажылды үргүлчүлээн.

Россия Федерациязының үлетпүрүнүң ажылдакчылары 1971 чылдың бирги кварталының планын чедиишкинниг күүсеткеш, тоску беш чылдың бирги чылының даалгаларын бүүседиринге эки курлавырларны тургускан деп, РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында демдеглээн. (СЭТА).

ПАРЛАЛГА ХҮНҮНГЕ „ШЫННЫҢ“ ПОЧТАЗЫНДАН

Хойжунуң өөрүшкүзү

СЭКП райкомунуң эөлчеглиг бюрозу. Партия кежигүнүнге кирери-биле келген эштер райкомнуң хуралдаар залының эжиинге кижи бүрүзү бодунуң ээлчээн манап, бот-боттарын «шылгажып», аразында сүмележип, бюродан үнген кижилерни сонуургап тур.

Ол ындыг болбас арга чок. Чүге дээрге олар улуг Ленинниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге кирер дээш, кашла минута болгаш политиктиг чугула шылгалданы эртер. Ам барып-барып СЭКП-ниң XXIV съездизи бодунуң ажылын каш-ла хонук бурунгаар чедиишкиниг доосккан, ооң ат-алдары чүгле бистиң чуртка эвес, бүгү делегейде өзүп, быжыккан. Ынчангаш кижи бүрүзүнүң каш дакпыр хынаттынып, чоргаарланып олурары база-ла таварылга эвес.

— Дараазында «Ак-Эрик» колхозтан эш Баяндай — деп кый дээн. Даштындан көөрге, үжен хар ажа дүжүп чоруур хире, часкы сырынга арны додуга берген, шала чолдаксымаар херээжен кижи кирип келди. Даргалакчы ону сандайже олурарын чалады.

«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнге кирип алгаш, бодумнуң бүгү-ле күжүмнү, билиимни Төрээн чуртумнуң чечектелиишкини дээш бараалгадыр мен. Партияның каң дег сагылга-чурумун шыңгыы сагып, ооң Уставын база Программазын хажык чокка боттандырарын хүлээнип тур мен...» Баяндай Белекей деп кааң ооң билдириишкинин номчуду, ооң хууда херээн «Ак-Эрик» колхозтуң партия организациязының секретары эш Саяна бюронуң даргалакчызынга дамчыткан. Допчу намдарын дыңнаар деп санал үнген.

— Өскен төрээн черим Ак-Эрик, адаием мал ажылдыг чораан улус. Бодумнуң ажыл-мергежилим база-ла малчын. Ам тос чыл хөй кадарып келдим—дээш, Баяндай кезек боданы берген.

— Эрткен чылын көргүзүүңер кандыг болганыл?—деп база айтырыг салдыңды.

— Чүс хойдан-на чүс дөрт хураган, бир башка онаалтыр 2 300 грамм дүк.

— Амгы байдалыңар кандыгыл?

— Коданда 350 баш шээр мал бар. Оларның хөй кезии оолдапкан, а үш хой ийистээн. Көк сула, дус, кужур, чарба-даа четчир. Чаш малда хорамча-даа чок ийин —деп, харылады.

Демократтыг централизм деп чүл, СЭКП-ниң XXIV съездизинге кандыг айтырыгларны чугаалашканыл, Устав болгаш Программаның аразында ылгалы чүл, коммунист кижиниң эргелери болгаш хүлээлгелери чүл дээш, оон-даа өске элээн каш чугула айтырыгларга дорт болгаш тодаргай харыыларны ол берген. Күш-ажылга эрес-шудургу чоруун көргүзүп турарын, амыдыралга төлептиин, билиг-медерели бедик болганын барымдаалааш, «Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу Баяндай Белекей Шарахоевнаны Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнге хүлээп алыр деп бюро кежигүннери чаңгыс үн-биле бадылаан.

СЭКП кежигүнүнге хүлээп алганы дээш база моон соңгаар ажыл-ижинге, амыдырал-чуртталгага улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун бюронуң мурнундан СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары Максим Шыырапович Артаев эш Б. Белекейге күзээн.

— Мени ленинчи партияның хөй сая кежигүннериниң хүрээлеңинге хүлээп алганы дээш сеткилим ханызындан өөрүп четтирбишаан, партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле чүс хойдан чүс хураган алыр дээн социалистиг хүлээлгемни эде көрүп, ону чүс сес чедирер деп, партийжи сөзүм-биле хүлээндим — деп ол өөрүшкүзүн илереткен.

Кыска чапсар. Ажыл-агыйлардан келген кижилер партия кежигүнүнге кирген эштеринге сагыш-сеткилиниң ханызындан изиг байырын чедирип турганнар. СЭКП райкомунуң бюро кежигүнү, «Ак-Эрик» колхозтуң баштаар чериниң даргазы Улзаң-оол Эрендей, ол-ла колхозтуң мурнакчы хойжузу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Даваа Далай-Хөө, партбюро секретары эш Галина Саяна олар эш Белекейге изиг байырны чедирип, аңаа улуг чедиишкиннерни, чаагай аас-кежиин күзээннер.

Хоочун, мурнакчы хойжу Коммунистиг партияның кежигүнү деп төлептиг адын бедии-биле кадагалап шыдаар.

К. ДОНДУК-ООЛ.

Эш-өөрүм дугайында

ХООЧУН ТУДУГЖУ

Ооң күш-ажылчы оруу эрте чажындан эгелээн. Ол чүгле эге билиглиг кижи, улустуң бөдүүн чугаазы-биле сөглээрге, кара угаан-бодал, тура-сорук-биле тудугжу мергежилдиг ажылчын апарган кижилерниң бирээзи. Түлүш Тенек-оол «Кызыл тудуг» эргелелинге он чыл бурунгаар бызаңнап эгелээн.

Ооң сеткили биче, ажылхерээнге шынчы кижи. Ажылды ол ыяап-ла шыйыг-төлевилелде айытканын ёзугаар кылыр, ону өскертип болбас дээрзин эш-өөрүнге чугаалап турар. Ол узун, дорт сынныг болгаш үргүлчү оюн-баштакбиле хөөрээн чоруур, чазыкчаагай кижи, ооң ындыг ажык аажы-чаңынга эш-өөрү таарзынар, ону мактап, хүндүлээр-даа.

Ооң тускай мергежилдери: дашчы, бызаңчы, арматуржу, бетончу. Тудуг талазы-биле аңаа кандыг ажыл дааскан болдур, ону шынарлыг болгаш хуусаазында кылып чаңчыккан. Тудуг ажылын шоолуг-ла механизаставаан үеле бээр бо хүннерге чедир республика найысылалынга ол хөй тудугларны кылышкан.

Баштайгы чылдарында ооң ажылдааны Кызылдың 26-гы кварталында № 4, 5, 7, 14, 15, 16 болгаш 24-кү кварталда чуртталга бажыңнарывын, кедээ ажыл-агый техникумунун ниити чуртталга бажыңының одалга системазының, «Сукпак» совхозта радио станциязының тудугларындан эгелээш, чоокку ийи-үш чылдарда туткулаан Улуг-Хем кварталда № 4, он ийиги кварталда № 6 хөй квартиралыг чуртталга бажыңнарының тудугларынга чедир, хөй чаа тудугларны кылчып, чонунга күш-ажылын бараалгаткан.

Кызылдың келир үези улуг. Бистиң найысылалывыс чаала 50 хар ашкан. Ам база бир ол хире чылдар эртерге, Кызылывыс канчаар чаартынар бээр ирги деп, тудугжулар магадап бодай бергилээр бис. Тайбың тургузукчу, чогаадыкчы чурттуң чонунуң күжү, шыдалы кайгамчык улуг. Төрээн хоорайының овуру чаартынып, калбарары кымгадаа, калбак-делгем Совет чурттуң чөөн-барыын ужу-кыдыынче шуушкан демир-оруктарны-даа ишчи кижилер кылган болгай деп бодап, «ИЛ-18» лайнерге олургаш, тыва кижи чоргаар ужудуп чоруурга, өөрүнчүг-даа, чоргааранчыг-даа болган.

Тенек-оол Бичеңекович чүгле бодунуң билиг-мергежилин бедидер дээш эвес, харын ажылга байлак дуржулгазын эш-өөрүнге, ылаңгыя даа күзенчиг. Түлүш Тенек-оол ол улуг иш бүдүңгүр болзун дээш күжүн, мергежилин харамнанмайн чоруур.

Ленинградтың бир дыштанылга бажыңынга ол 1969 чылдың майда дыштанып чораш, ада көрбээнии оглу көөр дээни ышкаш, Москва, Ленинград ышкаш бүгү делегейде алдар-сураглыг улуг хоорайларның кайгамчык чараш, каас-коя тудугларын магадап көрген: Кышкы орду, «Аврора» крейсер...

Тудугжу болганынга чоргаарланып, ол бүгү каас-чараш ордуларны, бүдүн-бүдүн хоорайларны-даа мен ышкаш бөдүүн тудугжу кижилер тудуп тургускан-на болгай деп, чоргаарланып турган. Чүгле оларны эвес, ак-көк дээрниң делгемнери-биле дүн-хүн дивейн ужуп турар самолёттарны-даа, ужу-кыдыынга карак четпес калбак көк далайларда эжиндирген пароходтарны аныяк тудугжуларга дамчыдар дээш кызыдып чоруур. Ол чүгле мурнакчы тудугжу эвес, харын ак сеткилдиг коммунист, идепкейлиг хөй-ниитичи, бодунга болгаш эш-өөрүнге негелделиг эш: агитатор, бригада чөвүлелиниң удуртукчузу. Кайы-бир кижи ажылга үнмээн, азы ажылды үрей кылган таварылгада, ону хемчег албайн, аңаа эрттирбес. Бодунуң политиктиг болгаш техниктиг билиин чүткүлдүг бедидип чоруур. Күш-ажылга эки чедиишкиннери дээш ол «РСФСР-ниң социалистиг чарыжының тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан болгаш өске-даа хөй шаңнал-макталдарны ап келген.

Хоочун тудугжу Тенек-оол Бичеңекович Түлүш мынча деп шын чугаалап турар:

— Бистер, Кызылдың тудугжулары, чонувустуң мурнунга ам-даа улуг өрелиг бис —ам-даа хөй чуртталга бажыңнарын, уруглар садтарын, школаларны болгаш өске-даа тудугларны шынарлыг, дүрген тудар хүлээлгелиг бис.

МАСТЕР

Мастер дээрге бүдүрүлгениң командири болур. Бүдүрүлге, транспорт болгаш тудуг организацияларында ооң кижизидикчи, удуртукчу ролю бедээн.

Кызылдың политехниктиг техникумунуң мастерлер салбырын дооскан Танов Шара-Хөө деп аныяк оол бистиң бригадавыска ийи чыл мурнунда чедип келген. Ону ынчаарда «Кызыл тудуг» эргелелиниң ийиги участогунуң мастеринге томуйлаан. Бистер ынчан Улуг-Хем кварталында 60 квартиралыг 5 каът бир бажыңның тудуунга ажылдап турган бис.

Эргелелдиң кол инженери Павел Иванович Бондаренко ук аныяк мастерни биске эдертип келгеш, таныштырарга, кончуг шын-дыр, аныяк специалистерни деппидер, оларны деткиир, ажылга өөредир ужурлуг бис деп, эш-өөрүмнүң мурнундан ону деткип чугаалаан мен.

Баштайгы чылда мастеривис наряд-даа хаарда бергедеп, ажыл-даа башкарарда шуудап чадап турары биске билдингир турган. Ынчангаш ону бүгү тала-биле деткип турган бис. Аныяк мастер ажылынга мергежип, организакчы арга-мергежилге-даа чаңчыгып, тудуг материалдарын-даа үзүктел чок хандырып шыдаар апарган. Бригаданың тудугжуларының мергежилин бедидеринче ол улуг кичээнгейни салып, дашчы тускай мергежилге 11 кижини өөреткеш, 3—4-кү разрядтарга дужааттырган, 12 кижини ийиги тускай мергежилге өөреткен.

Хол-биле кылыр-даа, организакчы-даа ажылга шуудап чадап тураа-даа, аныяк специалист эш Шара-Хөө шугулдап, кылыктанмайн, тудугжулар-биле найыралдыг ажылдап, оларның арга-сүмезин күзелдиг дыңнап, оларның чогаадыкчы идепкейин деткип, хоочун тудугжуларның дуржулгазын хандыкшылдыг шиңгээдип ап турган.

Танов Оюновичиниң ажылдаан баштайгы чылдарында Улуг-Хем кварталында 60 квартиралыг 5 каът бажыңны ажыглалга киирген бис. Ол чаа чуртталга бажыңынче шупту тудугжулар көжүп кирген. Оларның-биле кады ол боду база байырлап, чаа квартираны алган. Ооң соонда чылдарда бистиң бригаданың туткулаан чаа тудуглары база калбарган: хоорайның тууйбу заводунуң ажылчыннары чурттаар ийи-ийи каът, он ийиги кварталда 60 квартиралыг № 5 чуртталга бажыңнары дээш оон-даа ыңай.

Ооң удуртуп турар бригадазы амгы үеде чаа чуртталга бажыңының тудуунда ажылдап турар.

С. САНДАН,
тудугжу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Амыдыралым-биле холбашкан солунум

Тываның чоңу революция мурнунда феодалдарның болгаш даштыкы эжелекчилерниң дарлалынга чораш, бодунуң төрээн дылынга бижии безин чок, караңгы-бүдүүлүк байдалга чораан. Тывага бижик билбес чорук 1930 чылга чедир үргүлчүлээн. Тыва улус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политиказының, совет улустарның, ылаңгыя улуг орус улустуң, акы-дуңма дузалажыышкынының ачызында ол караңгы-бүдүүлүк чоруктан адырылганы бүгү чонге билдингир.

1930 чылдың 9 ай үезинде бистиң аалывыска нам үүрүнүң даргазы эш Дуңгар келгеш чаа тыва бижик өөренир бөлгүмнер тургузар деп чор мен, кежээниң-не өөренип тургаш шупту улус өөренир апаар, арай деп-ле бодунуң тыва дылында бижиинге өөреникседес кижилер кайда боор дээрге, авам олургаш: «Ой, дуңмакым, коргар мен, бис кырган улус кайын өөренип шыдаар бис, бо уруувус барып тургай аан деп каады». Мен бир-ле солун чүве болур тур дээш конгүс өөрүп амырадым.

Чаа тыва бижик өөренир бөлгүмнер чер-черге тургустунуп эгелээн. Улуг-биче кижилерниң сонуургап турары-даа аажок, оларның аразында мен база өөренип эгеледим, өөренир улус өгге сыңмас, аңгы-аңгы өөренир, 30 ажыг кижиде чүгле чаңгыс үжүглел ному бар, а башкывыс база чаңгыс кижи. Башкывыс Думчук-Хелиң оглу Шаравии турган, а бөлгүмнүң даргазы Сулаапай. Ол 2 кижи биске чүну чугаалаар болдур бистер дораан күүседир турдувус, өөренири кошкак, үжүк бижиир үстээш, үлдээн калбак ыяжы чок кижилерни хуралга түрегзар, сагыжын айтырар, шыңгыы чурумнуг турган.

1931 чылдың 3 айда Чадаанага бир ай хуусаалыг курс ажыттынган. Ону «Культур шаешышкынның» тыва бижик өөренир курузу деп адап турган. Аңаа бир сумудан 3 өреэ кежигүнү баар, айда чиир чемин, дөжек, сыртыын боттары белеткеп алгаш баар, мунар аъттарын сумудан үндүрүп бээр деп чугаа дыңналы берген.

Бистиң сумудан баар 3 кижиниң бирээзи мен болу бердим. Өөрүм Чолдак, Бапык олар-биле кады Чадаанага кижи бүрүзү улуг таалың артынчактыг хап чеде бердивис. Ынчан Чадаанага хүрээден өске бажыңнар чок, кожуун чагыргазы, нам хораазы ыяш болгаш кидис өглерге турган. А бистерниң чурттаар, өөренир чериивис стол, сандай, орун дөжек-даа чок, чергиг чыттыг хос хүрээ бажыңнары турган. 40 ажыг оолдар, кыстар кончуг өөрүшкүлүг өөренип турдувус.

1931 чылда тыва дылга бир-ле дугаарында шуут «Шын» солун үнүп эгелээн. Ынчан улуг-биче өөреникчилеримге «Шын» солундан чүве номчуп бээримге дыка магадап амыраар турганнар.

Сөөлгү хүннерде «Шын» солунчуң арыннарындан СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш аңаа хамаарышкан байлак материалдарын номчуп таныжып, өөренип турар мен.

Парлалга хүнүн холбаштыр моон соңгаар «Шынның» арыннарынга улам-на янзы-бүрү темаларга, ханы утказыг, идей-политика талазы-биле бедик деңнелдиг чоннуң амыдыралы-биле сырый холбашкан материалдарны көөрүдеринин күзедим.

М. ЧАСКЫМ,
1931 чылдан бээр СЭКП кежигүнү.

Республиканың хереглекчилер ниитилелиниң садыг баазазының экономизи, комсомолчу Наталья Севен солун, сеткүүл чагыдылгазын эки органзастап турар. Эрткен юбилейлиг чылда 178 экземпляр солунну, 259 журналды тараткаш өртектиг белек-биле шаңнаткан. Бо чылын Н. Севенниң солун чагыдылгазын эки таратканы дээш Кызыл хоорайның союзпечать агентилелиниң хүндүлел самбыразынга киирген.

ЧУРУКТА: хөй-ниити тарадыкчы Наталья Севен.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

АЗАС УРУУ

Алыс чурту Тывада ховар дээн магалыг байлак болгаш бойдустуң дээжизи-биле каастанган чараш Азас.

Биеэде улуг Азастың эгээртинмес бай эриктеринге Бараан Ораяк чурттап чораан. Ол ийи-чаңгыс мал-маганындан аңгы оранының аң-меңи, балык-байлаа-биле амыдырап азыранып чораан. Ынчангаш ооң уруу Хуваака Азастың аас дээр дег арыг суунга чүгле эштип, хемелеп билир эвес, а ооң балык-байлаңын бичезинден тура-ла тудуп билир турган.

Хуваака 1949 чылда чаа тургустунган «Совет Тыва» колхозтуң организастааны аныяктарның балыкчы бригадазынга ажылдап кирген. Аныяк кыс балыкчылар бригадазынга тургаш, кандыг-даа оолдардан дора эвес балыкчы боор, төрээн колхозунуң экономиказының өзүлдезинге биче эвес үлүг-хуузун киирген. Ооң соонда колхозтуң тудуг бригадазынга болгаш өске-даа ажылдарынга ол үргүлчү-ле эң идепкейлиг киржип чораан.

— Кажан саанчылап эгелээн силер?— деп, мээң айтырыымга, Х. Ээрилге арай аймаарап, мынча деп харыылады:

— Харын. Бо Ульяна 5 айлыг турда, саанчылап кирген-не кижи болгай мен. Ам 17 чыл болуп турар бе?

Бодап-даа көрүңер! 17 чылын саанчылап деп чүве ындыг амыр бе? 17 чыл иштинде кыштың соогу, чайның изии-даа дивес, кара эртен куш дүнүнден тургаш, кара кежээге чедир мал-биле халбактанчыры оюнчук эвес.

Саанчылап келген бүгү чылдарының дургузунда Хуваака Ораяковна Тожу районнуң бүгү саанчыларының социалистиг чарыжынга эң идепкейлиг киржип, үргүлчү-ле бирги болгаш ийиги черлерни удаа-дараа ээлеп келген. Ол чыл бүрүде бир инектен-не 1200-тен 1800 литр чедир сүттү саап чораан болгаш үшкү черге чедир чаңгыс-даа катап кудулап көрбээн.

Хуваака Ораяковна бо аразында дыка хөй аныяктарны саанчылар кылдыр сагыш-сеткилин оттуруп, салым-чолун шиитпирлешкен. Оларның иштинде баштай бызаа ажаакчызы тургаш, ам база бир мурнакчы саанчы апарган Зоя Яндап болгаш баштай саанчылап кирип турда чаш турган бодунуң уруу, ам районнуң эң дээре аныяк саанчызы Ульяна болгаш өскелер-даа хөй.

Эрткен 1970 чылда Ульяна Ээрилге районнуң аныяк саанчыларының ортузунга калбарган социалистиг чарыштың бирги черинге бүзүрелдии-биле үнген. Бир инектен 1508 литр сүттү саггаан. А Хуваака Ораяковна 14 саар инектиң бирээзинденне 1563 литрни саап, район саанчыларының социалистиг чарыжының бирги черин ээлээн болгаш республиканың Хүндүлел самбыразынга кирген.

Хуваака Ораяковна 9 уругнуң иези. Ону 1968 чылда «Иениң алдары» орденниң ийиги чергези-биле шаңнаан. Хуваака Ораяковнадан өске кижи болза, 9 уругну өстүрүп, кижизиитпишаан, күш-ажылга база хамыктың тергиини болуп, үргүлчү шылгараары-даа болдунмас-ла.

Хуваака Ораяковна бо чылын 15 аныяк инектериниң бирээзинден-не 1550 литр сүт саар социалистиг хүлээлгени алган.

М. ЭРГЕП.

ЧАГААЛАРДАН ОДУРУГЛАР

Улуг-Хем районнуң Чодураа суурда Тамара Маргыы эргелекчилээн библиотека ном фондузу-биле байлак. Ооң номчукчулары 400 ажыг кижи. Чүгле бирги кварталда 2404 номну номчукчуларга тараткан.

Библиотека соңгулдага уткуштур номнарны делгээн. Ол ышкаш төрээн Тывавыста деп фотомонтажтың булунун база кылган. Седип Дарый-оол, Сергей Ханды, Дажыкпан Мерген-оол олар библиотеканың доктаамал аалчылары болуп турар.

К. ЫЯҢМАА.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң контора ажылдакчылары хөй бригадаларынга барып шеф кылган. Шеф ажылының түңнелинде беш улуг кажааның өдээн коптарган.

Көдээ Совет даргазы О. Бавуужык, бригадир М. Дамбаа олар партия организациязының даалгазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң директиваларын болгаш соңгулда дугайында материалдарны малчыннарга номчуп берген.

М. МАЖАА.

* * *

Эрзин районда Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери коммунистиг субботникке киришкеш 957 кубометр ыяшты каккан. 34 кижи суур чаагайжыдылгазынга киришкен. Субботниктиң түңнелинде 600 рубльди ажылдап, тоску беш чылдың фондузунче шилчиткен.

Д. САМДАН.

Уран талантылыгларның район көрүлдези

Эрзин районнуң төвү — Эрзин суурга апрельдиң 24-түң эртенинде хөй кижилер олурган лозуң, туктар-биле шиметтинген машиналар районнуң Культура бажыңының чанынга колхозтар бүрүзүнден улай-улай шуужуп кээп-ле турган, районнуң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң киржикчилери-дир. Оларның аразында бажының дүгү көгере берген улуг назылыг кырганнар-даа бар. Бот-тывынгыр уран талантылыгларның район көрүлдезин райкүүскомнуң даргазының оралакчызы С. Өртең ажыткаш, ону көөрүнче көрүкчүлерни чалаан.

Көрүлде Эрзин суурнуң бот-тывынгыр артистериниң концерти-биле эгелээн. Коммунистиг партияга, Ленинге тураскааткан ырлар, шүлүктер Культура бажыңынга диңмирел үнген Ленин болгаш партия дугайында хөйнүң ырлары көрүкчүлерни хей-аът киирип турган. Эрзинниң артистериниң ырын, танцыларын көрүкчүлер мактап, адыш-часкаашкыннарыбиле уткаан. Клара биле Галина Шойжуң угбашкыларының, Эрзин ортумак школазының башкызы Кукаринниң «Россия», «Космонавтар дугайында» ырларны күүсеткени солун болган, уругларның танцыларын көрүкчүлер база мактаан. «Мөрен» колхозтуң бот-тывынгыр артистери организастыг болгаш көрүштүг ойнааннар. Мөренчилер боттарының чогааткан танцылары-биле көрүкчүлерни магадаткан. Колхозтуң тракторизи Ынаалай «Тыва кызы» деп ырны, Вера Шимит орус, тыва дылдарга ырлааны, Баяндай биле Дензинниң ырлаарын, Кочага ирейниң игил-биле тыва, моол ырларны ойнаарын, башкы Дамбаның шүлүктер, чечен чугааларны чараш шимчээшкиннерлиг күүсеткенин, көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы Доржунуң «Теве-Хаяны» ырлаанын көрүкчүлер онза сонуургаан. Мөренчилерниң көргүскени концерти эки болган.

«Чаа орук» колхозтуң бот-тывынгыр артистери ойнап турда адыш-часкаашкыннары үзүктел чок болган. Бай-Дагның артистериниң көргүзүглери, идик-хеви чараш болганын көрүкчүлер магадап, улуг сонуургал-биле көрген. Херээженнерниң болгаш оолдарның тус-тус ансамбльдериниң ырлары, танцычыларының тыва танцыларны күүсеткени, ийи, чаңгыстың күүселделеринде А. Дирчинчаптың ырлаары, шүлүк, уран-чечен номчулганы күүсеткени, Нина Сакты-Сюрюнның ырлаары, башкы Михаил Матвеевтиң танцылаары көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган. «Коммунизмче орук» колхозтуң бот-тывынгыр артистериниң көргүзүглеринде Ооржактың удуртканы танцычылар, херээженнер ансамбли, улуг назылыг Чоодунуң моол ырларны күүсеткени, сыгыт-хөөмей ансамблиниң күүселделери эки болган. «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтарның артистериниң сыгыт-каргыраазы күүсеткени чаа чүүл болуп турары өөрүнчүг. Ооң-биле чергелештир районнуң уран чүүл көрүлдезинге Ленин аттыг колхозтуң уран чүүл коллективи көрүлдеге кошкак болган. Чамдык коллективтерниң артистери чараш хеп-биле хандыртынмаан, национал хылдыг хөгжүм-биле ойнаар уран талантылыгларны уран чүүл коллективтеринге хаара тудуп киириштирбээн. Чамдык талантылыг кижилерни четче хаара тудуп шыдавааны көрүлдеге илерээн.

«Чаа орук» колхозтуң уран чүүл коллективиниң көргүзүглери онза солун болуп шылгарааш бирги черни ээлээн. Ийиги, үшкү черлерни Эрзинниң, Мөренниң коллективтери ээлегилээн. Тиилекчи коллективтерге болгаш эки ойнаан ийи-чаңгыс бот-тывынгыр артистерге өртектиг белектерни болгаш хүндүлел, мактал бижиктерни тывыскылаан. Районнуң уран чүүл көрүлдези-биле чергелештир районнуң үс-шеверлериниң даарап кылган кылыгларының делгелгезин база организастаан.

М. ДАЛАА.

Андазын болгаш солун

Мен чүгле көрген чүвем чугаалап көрейн. Ачамның ыяш андазын-биле тараа тарып турарын шал-шуул билир мен. Озук-биле чер чара тырткан ышкаш тыртпакталдыр истээр чүве чораан. Улус-даа келбес, бир шаң чер-даа ол-ла хевээр чытканзыг, харын хүн-не дүрген чүгүрүүнче кире бергензиг кынныш келир. Адыр-адыр, сактып көрейн. Бир чазын мээң ачам орус андазыны садып эккелгенин таан утпас мен. Ийи шарыны кошкаш, ол андазын-биле Кургаг-Каадыр аксынга тараа тарып турда, кожа-хелбээ аалдарның улуг-биче чону сөктүп келгеш, туда туткан кижиниң соондан сүрүштүр кылаштажып туруп берген. Бир улуг байырлал болганзыг. Бир эр чарган чериниң ханызын илиглеп хемчээп-хемчээп, бажын-даа чайгылаар. Кадайлар күр чериниң андара октаттырыпкан дилиндээн үзе-чаза соп, харын күш четпейн, чердиве калбаш барып-даа ушкулаар. Шарыларның чырыындан мөңгүн удаазыннар тадаазынналып, ол кайгамчык этти база сонуургап көөр дээнзиг, баштарын хажыызынче октагылап, быкты догданайнып турганын таан утпас мен! Улус дүштеп, аъш-чем ижип-чип олургаш, ол демир андазынның күчүзүн, ажыктыын магадаарынга өй чүве чораан. Бир бөлүк кыстар одаг чанынга келбейн, ол андазынның чанында үнмерлежипкен, дүлгээзинниг каткызын каттыржып тургулаар чүве чоржук. Мен дөзер эвес мен, оларның чанынга маңнап чедип келген мен. Ол андазынның довураккa кылайтыр чүлгүдүп каапкан какпавыргай чалгынының кылагар талазын көрүнчүк кылып алгаш, боттарының арын-шырайын көрнүп турганнары ол боөп-тур ийин он. Мен база-ла ынаар көре каапкаш, мээң-биле дөмейи кончуг содугур кежегелиг оол турар боорга, дезип ынай боөп чыткан мен...

База-ла час чүве ийин он. Бистиң черге Калинин аттыг колхоз тургустуна берген. Ачам баштаан бир кезек шыырак эрлер инек-хараган соп турган. Шала кежээликтей агар-политик башкызы Бегзиваа халдып келди. Ол акый улустуң бир хүн соккен хараганнарының өңгек-өңгек оруннарын санагылап, черин хемчегилеп турар чораан. Оон-на одаг чанынга чедип келди. Даалың иштинден ачамның аңаа бир солун уштуп бергенин ылап билир мен, оон өске чүвелерни уткан-дыр мен. Ол солунуң саазыны, папирос каттангызы дег, кедергей чугаажак чүве-ле чоржук. Ол акыйның солун кыйгырып турарын канчаар боор ону! Чүгле чүгүртү көргеш, самнагылаар чүве. Улуг тоолчуну дыңнаан чүве дег, хамык улус ылым-чылым таалааш олурупкан. Ол акыйны топтап көөрүмге, цискектенип олурупкан, ийи холу-биле солунну хере тудупкан, чүгле эрнинери борбаңнаар, янзы-бүрү сөстер ооң аксындан ана бүлгүрлүп-ле турар. Бирде дүргедеп, бирде оожумнап, бир чамдык черге келгеш, немей тайылбырлап сүг кагылаар. «Шын» солун мээң караамга ынчаар көстүп келген чүве ийин.

Бо шагның уруглары эртемге өөренирде баштай-ла саазынга үжүк бижип эгелээр ышкажыгай. Мен эртемге өөренирде баштай солун номчуп өөренген кижи мен. Мээң чүве номчуптар апарганым «Шын» солунnуң хайыразы чүве. Бир-даа хүн «Шын» солунну номчувайн барып шыдавас мен. «Шын» солун —мээң башкым, сургакчым, партийжи өңнүүм. «Шынны» номчааш, бодум четпес черлерде чүнүң-чүнүн болуп турарын өөмге-бажыңымга олура-ла билип аар мен. Бир чамдыкта «Шынның» арыннарынга бодумнуң черле манаваанымсуг чүүлдер парлаттына бээрге, катап-катап номчуур мен. Ында-хаая «Шынның» арыннарынга мээң шелгилээн одуругларым көстүп келирге, хоор чонумга тудуп сунган сөңүм бо-ла болгай деп ала-чайгаар амырай бээр кижи мен! «Шын» солун—тыва чечен чогаалдың хөгжүп сайзыраазынга улуг салдар-хавыяаны чедирип келген болгаш оон арыннарындан чүректи шонуп турар эки чогаалдарны номчукчулар чылдың-чылдын көре бээр деп бүзүрээр мен.

М. КЕНИН-ЛОПСАН,
«Шынның» номчукчузу болгаш бижикчизи.

Чурттталга фондузунче кичээнгей салыр

Коммунистиг партия совет кижилерни чурттталга шөлүбиле чогумчалыг хандыраринче онза кичээнгейни салып келген болгаш салып турар. Чурттталга тудугларын калбартпайн тургаш, чоннуң чаагай байдалын көдүрүп шыдавас. Ынчангаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чурттталга тудугларының моон соңгаар бүгү хемчег-биле калбартырын айыткан.

Сескиг беш чылда чурттталга тудугларынга 60 миллиард хире рубльди чарыгдаанын болгаш 518 миллион дөрбелчин метр чурттталга шөлүн ажыглалга киргенин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында демдеглээн. Эрткен беш чылда 11350 муң өг-бүле чаагайжыдыр туттуунган квартираларны алган. Тоску беш чылда 565—575 миллион дөрбелчин метр нияти шөлдүг чурттталга бажыңнарын ажыглалга киирери Директиваларда көрдүнген.

Бистиң республикага эрткен беш чылда чурттталга тудугларының талазы-биле элээн ажыл кылдынган. 1966—1970 чылдарның дургузунда нияти шөлүг 344,3 муң дөрбелчин метр, оң иштинде чер-чер Советтери 95,1 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттталга тудугларын ажыглалга киирген. Чурттталга тудугларының талазы-биле чаа беш чылда республиканың мурнунда улуг сорулга салдынган. Нияти шөлүг 449 муң дөрбелчин метр, оң иштинде чер-чер Советтери 147,4 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттталга тудугларын ажыглалга киирери көрдүнген. Ол болза эрткен беш чылдан 1,5 катап хөй болур.

Чаа бажыңнар тударыдээрге чурттталга тудугларының айтырыының бир талазы-дыр. Кол сорулганың бирээзи болза бар чурттталга фондуларының техниктиг бүдүн-бүрүн кадагалаттынган турарынче кичээнгейни утландырары болур. Күрүнениң чурттталга фондузу— улуг байлак. Ол бүгү улустуң эргезинде туруп турар. Бар чурттталга фондузунуң нияти өртээ чурттуң улус ажыл-агыйының кол фондузунуң дөрттүң бир кезиин ээлеп турар.

Бажыңнарның капитал септелгезин кончуг оожум чорудуп, чылдың чүгле чайгы үезинде кылып турар. Капитал септелге кылыр бажыңнарның чурттакчыларын көжүрүп киириптер бажыңнар хоорайларда болгаш районнар төптеринде тускайлаттынмаан ужурунда септелге өй-шаанда кылдынмайн турар. Тускай чурттталга фондузу тургузар дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң айтыышкынын хоорайлар болгаш районнар Советтериниң күүскомнары мынчага чедир күүсетпейн келген.

Чурттакчыларны көжүрүп киирер тускайлаттынган фонду чок. Капитал септелге чорударынга ол шаптык боол турар. 1971 чылдың бирги кварталында капитал септелгеге көрдүнген 105 муң рубльдиң чүгле 85 муну ажыглаттынган. Капитал септелгеге тускайлаттынган хөреңгиден Таңды, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнар чаңгыс-даа рубль чарыгдаваан. Школаларга, уруглар, медицина, культура албан черлеринге септелге чорудар үе чедип келирге, чурттталга бажыңнарының септелгезин чүгле ынчан калбартып эгелээр чоруктарны хоорайлар, районнар Советтериниң күүскомнары үргүлчүлеп турар. Мындыг байдал ажылды үрей кылырынга, септелгенин шынар чок чорударынга чедирер. Артык чарыгдалдар оон үнүп турары чажыт эвес.

Ажылчын күжү болгаш тудуг материалдары чедишпезинбиле чурттталга тудугларының септелгезиниң хуусаалары узап, бергелер таварышып, ажылдың шынары куду боол турар. Коммунал ажыл-агый болгаш тудуг организацияларынга чурттакчыларның кирип турар негелде, хомудалдары черле чөптүг. Чер-чер Советтериниң күүскомнары чурттакчыларның хомудалдарын сайгарып көрүп, тудуг организацияларындан, коммунал ажыл-агый организацияларындан негелдени болгаш контрольду күштелдирери чугула.

1971—1975 чылдарда чурттталга фондузунга чорудар капитал болгаш агар септелгелериниң перспективтиг планын кылыры коммунал ажыл-агый организацияларының кол сорулгазы болур. Перспективтиг план чурттталга фондузунуң байдалын өөренип көөрүнге хоорайлар, районнар болгаш кедээ Советтериниң күүскомнарынга улуг ужурдузалыг. Эдилээр хуусаалары эрткен бажыңнарны сайгарарының, бузуп көжүрер бажыңнарның перспективтиг планын кылыры эргежок чугула.

Чурттталга фондузунуң хөй нуруузунда техниктиг паспорт чок боол турар. Ынчангаш чурттталга фондузунуң организацияларынга болгаш хоорайлар, районнар Советтериниң күүскомнарынга бергедээшкиннер таваржары чугаажок. Чурттталга фондузун эргелээр организацияларынга чурттакчыларның кирип турар негелде, хомудалдары черле чөптүг. Чер-чер Советтериниң күүскомнары чурттталга фондуларының техниктиг паспорттарын кылдыртыр талазы-биле техниктиг инвентаризация каттыжыышкынының бюрозу-биле керээлер чарары чугула негеттинип турар. Бо хемчегни ап чорудар болза, чурттталга фондузунуң капитал болгаш агар септелгелери ей-шаанда кылдынар. Эдилел хуусаалары эрткен бажыңнарны сайгарарынга таарымчалыг байдал тургустунар.

Чурттталга фондузун паспорттаар ажылды чорудар сорулга-биле республиканың Коммунал ажыл-агый министерствозунуң техниктиг инвентаризация каттыжыышкынының бюрозу-биле чурттталга бажыңнарының органнары чоокку үеде керээлерни чарары чугула. Чурттталганың кол фондузун даңзылаарын 1972 чылдың январь 1-де доозар ужурлуг. Бо ажылдың талазы-биле чурттталга бажыңнарының органнарындан хоорайлар болгаш районнар Советтериниң күүскомнары негелдени дыңзыдары чугула.

Эрткен беш чылда болгаш 1970 чылда чурттталга фондузунуң агар септелгезин кылырының планнарын республиканың коммунал бүдүрүлгелериниң комбинаттары ажыр күүсеткен. Агар септелге талазы-биле четпестер болгаш кылдынмаан ажылдар хөй. Бажың хөлезизинден кирип турар хөреңгини багай ажыглап турар. Коммунал бүдүрүлгелериниң комбинаттары агар-септелгени амгы үениң негелдезинге дүүштүр чорутпайн турар. Хөй-хөй бажыңнарның крышалары, доразын чылыглап кылган черлери септеттинмейн, кыжын соок, чамдык бажыңнар эдилел хуусааларының бетинде үрелип турар.

Чурттталга бажыңнарының органнары депутаттар бөлүктериниң, квартал болгаш кудумчу комитеттериниң, бүгү чурттакчыларының күзүнге даянмайн турар. Чурттталга бажыңнарының эдилели багай. Арыг-шевер сагыттынмайн турар. Чурттакчылар бажыңнарының девискээрлеринге ажыл-агый тудугларын кылып, хоорайларының, районнар төптеринің нияти чурумун хажыдып турар. Бо талазы-биле хоорайлар болгаш районнар Советтериниң күүскомнары дээштиг хемчег албаан, боттарының ыяап-ла күүседир шиитпирлериниң күүселдезин четпес организастаан.

Чурттталга бажыңнарының дугайында хоойлуну чурттталга-коммунал органнарының чамдык ажылдакчылары боттары өөренмейн, бүгү чонга тайылбырлаар ажылды четпес чоруткан. Оон түңнелинде чамдык чурттакчылар үүрмек септелге кылыр хүлээлгезин билбес, биче септелге кылбайн турар. Оон уламдан чамдык чурттталга бажыңнары сандан үнүп турар.

Хосталган бажыңнарны чурттакчылардан хүлээп алыр талазы-биле чурттталга бажыңнарының органнары четпес ажылдаан. Квартираны эдилеп турган кижи көжүп чоруурда арылган шеверлээш, техниктиг байдалының дугайында актыга ат салыр ужурлуг. Чурттталга бажыңнарының органнары хоойлуда айыткан чурумнарны күүсетпейн, акт тургуспайн квартираларны хүлээп ап турар. Квартираны эдилеп турган өг-бүле көжүп чоруурда үүрмек септелгени кылган турары хоойлуда көрдүнген. Чурттакчы кижи хоойлуда айыттынган негелдени күүсетпейн көжүп чоруй барган таварылгада, агар септелгени коммунал бүдүрүлгелериниң комбинаттары кылдыртказ, чарыгдалды чурттакчыдан төлеттирер эргелиг. Бо айтырыгны чурттталга бажыңнарының органнары күүсетпейн, чамдык чурттакчыларның багай эдилээш үреп каан бажыңнарын күрүне күселибиле септеткеш, хөй чарыгдалды кылып турарын айытса чогуур.

«Ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш хоорай Советтериниң ажылын улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның чоокта чаа хүлээп алган доктаалы Советтериниң эрге-хүлээлгелерин болгаш ажыл-агыйга удуртулгазын улгаттырып турар. Партияның шиитпирлерин удуртулга болдуруп, чурттталга фондузунга контрольду күштелдирери чер-чер Советтериниң сорулгазы болур. Чурттталга шөлүн улам калбартыр, ажылчы чоннарны чаагайжыдыр туттунган квартиралар-биле хандырар дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизи тудуг болгаш коммунал ажыл-агый органнарының мурнунда харыысалгалыг болгаш улуг сорулганы салган. Партияның Директиваларын амыдырала боттандырарынга бар чурттталга фондузунуң капитал болгаш агар септелгелерин өй-шаанда чорудары, шын эдилээри улуу-биле хамааржыр.

М. УСМАНОВ,
Тыва АССР-ниң коммунал ажыл-агый министриниң оралакчызы.

Садыг хандырылгазын экижидер

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунда ажылчын кооперацияның ажылында четпестер үргүлчүлеп, чоннуң садыг хандырылгазы таарымча чок апаары хаая эвес.

Тарлаг суурда магазин шагдаа тура орта ажылдавайн келген. 1969 чылда магазинге Елена Рязанова садыглап киргеш, ажылга харыысалга чогуп көргүзүп, бараан экелбес, ажылчы чонну багай хандырып турган. Хереглекчилериниң санал-онаалдарын өзугаар ону ажылдан дүжүрген. Рязановананың сөөлүнде ажылдап турган садыгжылар самчыгдал, тудаглал кылган база үндүрткүлээн.

1970 чылда Рязановану Тарлаг магазининге катап ажылдадып каан, 3—4 ай иштинде шору ажылдап тургаш, мурнундагы харыысалга чок чорууп катаптап, магазинни орай ажыткаш, эрте хааптар апарган. Бараан эвээш келир, суурнуң чурттакчылары совхоз төвүнден хереглелдерин садып ап келген. Хереглекчилериниң санал-онаалдарын рабкооптуң баштаар чери херекке албайн турган.

1971 чылдың баштайгы айларында Тарлаг магазининге бараан кончуг эвээш кээп турган. Суурнуң чурттакчылары совхозтуң төвүнде, фермаларда магазиннерден, Тырандан хереглелдерин садып ап келген. Магазинге оор кирген дээш март айда хаапкан, амгы үеде бухгалтерлер, шагдаалар саналга кылып турар.

Аржаан суурда магазиннер база доктаамал ажылдавас, совхозтуң ажылчыннарын, эмнелге, уруглар албан черлерин, школаның интернадын чогуур негелдеге чедир хандырбайн турар. Өрө-самчыгдал кылгаш садыгжылар ажылдан үндүртүп турарлар. Санажылга кылгаш, магазиннерни үр үеде хаалгыг тургузар чорук рабкоопта чаңчыл болган.

Садыг четкилерин калбартырының улуу рабкооп чамдык магазиннерин шуут хаап турар апарган. Тарлаг аксынга турган магазинни узуткаан, Малиновкада магазинни чартык чылда хаалгыг тургускаш, чоокта чаа ажытты. Хереглекчилериҥ негелдезин рабкооптуң баштаар чери, көдээ Советтиң күүскому өөренип корбейн, чогуур хемчегler албайн турары эдеп чүве. Совхозта партия, профэвилел организацияларының ажылчы чоннуң садыг хандырылгазының экижидер талазы-биле айтырыгны шиитпирлээр ой келген.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында чоннуң хандырылгазының, ылаңгыя садыг хөгжүлдезиниң талазы-биле улуг сорулгалар салдынган. Ындыг болганда рабкооптуң баштаар чери садыг бүдүрүлгелериниң доктаамал ажылдаарын чедип алыр, ажылчы чоннуң садыг хандырылгазын чогуур негелдеге тургузар дээш организастыг ажылдарны чорудары чугула.

Т. МӨҢГЕ.

* * *

Ак-Довурак хоорайның Ленин аттыг кудумчузунга 1966 чылда базаар (рынок) тудуп дээн чүве. Базаар тускай эргелекчилиг-даа, ийи чыл дургузунда корум-чурумнуг-даа турган. Колхоз, совхозтар көдээ ажыл-агый продукциязарын үргүлчү эккеп, хоорайның чурттакчыларын, бүдүрүлгелериниң ажылчыннарын хандырып келген. Ак-Довуракта ажылчыннар хандырылгазының килдизи базаар шөлүнге ларёктарны тудуп дерээш, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарын садып турган.

1968 чылдан эгелеп базаар ээнзирей бергеш, ында дерип кылган чүүлдер, ларёктар үрелип буступ эгелээн чүве, ам базаар чок болгай.

Бо чылдың январьда Барыын-Хемчик районнуң коммунал ажыл-агый чери Кызыл-Мажалык суурга базаар садыы кылыр чер тудуп кылган. Каяктан хайгаараар организация, кижи чок болганы-биле базаар шөлүнде кылган тудуглар үрелип калган.

Ажылчы чоннар депутаттарының Ак-Довурак хоорай болгаш Кызыл-Мажалык суур Советтериниң күүскомнары базаарларга корум-чурумну тургузар талазы-биле организастыг ажылды чорудары күзенчиг.

С. ТАВА-САМБУ.

Америк шериглер Мурнуу Вьетнамда эң улуг шериг базазы тургаш Кхесаньны кагган чоруткан. Улусчу Чөпсектиг күштер март айда болган тулчуушкуннар үезинде дайзынның 4700 хире солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаалдан үндүрген, 590 шериг машиналарын, оон иштинде 158 таныларны болгаш бронетранспортерларны узуткаан.

ЧУРУКТА: хосталга шериниң солдаттары Сайгоннуң чалча шериглериниң быжыглаттынып турган чөринде.

Фото ВИА—СЭТА-ныы.

Делегей хүннерде

ГСЧП ТК-ның пленуму

БЕРЛИН. (СЭТА). Май 3-те Берлинге Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң пленуму боон эрткен.

Пленум дугайында дыңнадыгда чугаалааны болза, пленумнуң хуралынга эш Вальтер Ульбрихт медеглел кылган. Назы-харының улгатканы-биле холбаштыр ГСЧП ТК-ның Бирги секретарының хүлээлгезинден хостаар дугайында дилегни ТК-га ол киирген.

Төп Комитет В. Ульбрихтиң медеглелин чаңгыс үн-биле түүлдүг деп санаан болгаш Политбюронуң саналын ёзугаар оон дилээн хандырар деп шиитпирлээн. Оон ачыхавыяазын хүлээп көөрүнүү демдээ кылдыр эш Вальтер Ульбрихти ГСЧП-ниң Даргазынга соңгаан болгаш ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы болуп, бодунуң ажылын үргүлчүлээр.

Төп Комитет эш Эрих Хонеккерни ГСЧП ТК-ның Бирги секретарынга чаңгыс үн-биле соңгаан.

Эш Эрих Хонеккериҥ допчу намдары

Эрих Хонеккер 1912 чылдың август 25-те Нойнкирхенге (Саар) шахтёрнүң өгбүлезинге төрүттүнген. Оон ачазы Германияның Коммунистиг партиязының кежигүнү чораан. Э. Хонеккер кровельщик болуп өөренип турган. 1926 чылда Германияның аныяктарының Коммунистиг эвилелинге кирген, а 1929 чылдың декабрьда ГКП-ге кирген. «Фихте» дээр ажылчын спорт-гимнастика шимчээшкинниҥге идепкейлиг киржип чораан.

1930 чылда Москвада аныяктарның коммунистиг интернационал школазынче өөредири-биле чоруткан. Ажылчынарның интернационалчы бригадаларының составында туруп, Магнитогорскиниҥ металлургия комбинадының тудуунга киришкен. 1931 чылдан эгелээш — Германияның аныяктарының Коммунистиг эвилелиниҥ Саар округ комитединиҥ секретары. 1934 чылда ол эвилелдиҥ Төп Комитединиҥ кежигүнүнге соңгуткан.

Гитлержи ёзу-чурумга удур демиселге киришкен. Рур область, Баденге, Гессенге, Нюртембергке болгаш Пфальцке чажыт ажылга турган; оон дараазында Берлин округка аныяктарның Коммунистиг эвилелиниҥ чажыт ажылын удуртуп турган. 1935 чылдың декабрьда хоругдаттырган болгаш 10 чылда кара бажыңга олуртуру-биле шиитпен.

Немец улустуң Совет Армияның хостаанының соонда дораан-на Э. Хонеккер идепкейлиг ажылды эгелээн: ГКП Төп Комитединиҥ чанында аныяктар айтырыларының талазы-биле секретарь, а оон соонда аныяктарның Төп комиссиязын удуртуп турган.

Хостуг немец аныяктарның эвилелиниҥ база бир үндезилекчизи, 1946—1955 чылдарда оон даргазы турган. 1947 чылда делегейниҥ ийиги дайынының соонда Совет Эвилелинге келген баштайгы немец аныяктар делегациязын баштап чораан. 1949 чылдан 1955 чылга чедир — Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының күүсекчи комитединиҥ кежигүнү.

1946 чылдан бээр ГКП Төп Комитединиҥ кежигүнү болбушаан, ийи ажылчын партияны каттыштырарынга киришкен. Партиялараҥ каттышкан съездизи ону ГСЧП-ниҥ партийжи баштаар чериниҥ кежигүнүнге соңгаан. 1950 чылдан бээр Политбюронуҥ составында турар. 1955—1956 чылдарда Совет Эвилелинге өөредилгени дооскан соонда Э. Хонеккер ГСЧП-ниҥ удуртулгазынга бодунуҥ ажыл-чорудулгазын үргүлчүлээн. 1958 чылдан бээр —Төп Комитеттиҥ секретары.

Элээн чылдар дургузунда Э. Хонеккер социалистиг чурттарның партия болгаш күрүне удуртулгазының бүгү чугула ужуражыышкынарынга, а ол ышкаш 1969 чылда Москвага коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүдел хуралынга киришкен.

Герман Демократтыг Республиканың тургустунган хүнүнден бээр Улус палатазының депутады болуп турар. Оон мурнунда Герман улусчу комитеттиҥ болгаш оон президиумунуҥ составында турган.

Карл Маркс ордени болгаш өске-даа элээн каш орденнер-биле шаҥнаткан, аҥаа Күш-ажылдың маадыры атты тывыскан.

1971 чылдың май 3-те ГСЧП ТК-ның пленумунга Эрих Хонеккер Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиҥ Бирги секретарынга соңгутнаан.

Мар-ның чаа беш чыл программазы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). «Унэн» солун 1971—1975 чылдарда МАР-ның улус ажылагыйын болгаш культуразын хөгжүдериниҥ беш чыл планының талазы-биле МАПРниҥ XVI съездизиниҥ директиваларының төлевилелин парлап үндүрген. МАРП ТК-ның чоокта чаа боол эрткен X пленуму ук төлевилелди чүүлдүгүнүп хүлээп алган.

Эрткен беш чылда (1966—1970 чылдарда) МАР-ның ажылчын аҥгызы, кооперастакан араттары, күш-ажылчы интеллигенциязы МАРПның удуртулгазы-биле, Совет Эвилели болгаш аҥы-дуҥма социалистиг өске-даа чурттар-биле кады ажылдажылгага база өзүл турар дузаламчыга даянмышаан, МАРПниҥ XV съездизиниҥ шиитпирлерин амыдырала боттандырган, социал-экономиктиг болгаш культура тургузуушкунунуҥ бүгү адырларынга чаа чедиишкиннерни чедип алган деп, директиваларның төлевилелинде чугаалаан. МАР социализмниҥ материал-техниктиг баазазын хөгжүдер, бодунуҥ экономиктиг күчүзүн өстүрер талазы-биле партияның программалыг сорулгазын боттандырарыша чугула базымны кылган.

Чаа беш чылдың кол экономиктиг сорулгазы болза көдээ ажыл-агыйны ээ туруштуг өстүрүп, үлетпүрүҥ болгаш экономиканың өскедээ адырларын улам ыңай хөгжүдериниҥ аргазы-биле нанпилел бүдүрүлгезиниҥ хемчээлин дыка көвүдедирип чедип алыры, аҥаа үндезилээш ажылчы чоннарның амыдыралыныҥ материалдыг болгаш культурлуг деҥнелиҥ чайгылыш чокка бедидерин хандырары болур деп, директиваларның төлевилелинде демдеглээн.

Беш чыл дургузунда нанпилелдиҥ каттышкан продуктузун бүдүрерин 31—35 хуу көвүдедирип, национал орулганы 30—33 хуу, улус ажылагыйының кол бүдүрүлге фондуларын 45—50 хуу өстүрерин директиваларның төлевилелинде көрген.

Капитал салыышкыннарның болгаш күш-ажылчы курлавырларның кол кезээн көдээ ажыл-агыйны, ылаңгыя оон кол адыры—мал ажылын туруштуг хөгжүдер талазы-биле комплекстиг хемчеглерни чорударынче, а ол ышкаш одаар чүүл-энергетиктиг болгаш даг-руда үлетпүрүн, улустуҥ хереглел барааннарын бүдүрер талазы-биле бүдүрүлгелерни хөгжүдеринче угландырар.

Көдээ ажыл-агый талазыбиле кол сорулга болза, 1975 чылда көдээ ажыл-агый продукциязының нияти бүдүрүлгезин 22—25 хуу көвүдедири, чоннуҥ чем продуктуларга, үлетпүрнүҥ чиг-этке доктаамал өзүл турар хереглелдерин хандырары болур деп, директиваларның төлевилелинде чугаалаан. Беш чыл дургузунда малдың нияти баш саны 11 хуу хире көвүдээр болгаш 25 миллион баш болган турар ужурлуг.

Чаа беш чылда үлетпүр бүдүрүлгениҥ хемчээлин 53—56 хуу көвүдедирип директиваларның төлевилелинде көрген. Үлетпүр бүдүрүлгениҥ чылда ортумаа-биле немелде өзүлдези 9 хуудан эвээш эвес болган турар ужурлуг. Үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниҥ дөрттүң үш кезии күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниҥ күсели-биле чедип алдынар.

Нанпилел бүдүрүлгезин чайгылыш чокка көвүдедиринге, оон ажыктыын бедидеринге болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериҥе үндезилээш улустуҥ амыдырал деҥнелин улам ыңай көдүрерин хандырар.

Улус өөредилгезин болгаш кадык камгалалын, культураны, эртемни болгаш уран чүүлдү хөгжүдеринге үндүруп бээр акша-хөреҥилер 27—30 хуу көвүдээр.

Чаа беш чылда Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле МАРның экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалары улам ыңай хөгжүүр, Экономиктиг Дуузалажылга Чөвүлелиниҥ кежигүннери чурттарбиле бүгү талалыг кады ажылдажылга, делегейниҥ социалистиг экономиктиг интеграциязын боттандырарынга МАР-ның киржилгези калбарар болгаш ханылаар дээрзин директиваларның төлевилелинде чугаалаан.

Беш чыл дургузунда улусчу Моолдуҥ даштыкы садыг саарылгазының хемчээли 28—30 хуу көвүдээр.

Улус ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын хөгжүдер болгаш быжыглаар, тургустунган бүдүрүлге күүлерин шиҥгээдип алыр талазы-биле Совет Эвилелиниҥ база социалистиг өске-даа чурттарның экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчызын ажыктыг кылдыр ажыглаарының эргежок чугулазын төлевилелде база демдеглээн.

Политбюронуҥ хуралы

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның Коммунистиг партиязының Политбюрозунуҥ хуралы Бейрутка болган. Хуралдың хүн чурумунуҥ кол айтыры болза СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниге олурушкан ливан делегациязының отчёду болган дээрзин «Ан-Нида» солунга парлап үндүрген дыңнадыгда чугаалаан.

ЛКП-ниҥ Политбюрозу съездиниҥ ажылын бедип-биле үнелеп, делегейниҥ коммунистиг шимчээшкинниҥде Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязының алдар-хүндүзүн улам бедиткен шылгарацгай болуушкун кылдыр оон ужурдузазын айыткан.

СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниҥ Чоокку Чөөн чүк талазыбиле хүлээп алган медеглели империализмге, реакцияга болгаш оппортунизмге удур демисел талазы-биле ливан коммунистерге улуг ужур-дузалыг деп, дыңнадыгда айыткан.

Араб чурттарның федерациязын тургузар дугайында КАРның, Сириняның болгаш Ливиняның хүлээп алган шиитпириниҥ дугайында айтырыгны Политбюронуҥ хуралынга база чугаалажып көргеп. Ливан коммунистер ол шиитпирни чүүлдүгүнүп, араб улустарның туружун быжыглаарынче, империализмге, сионизмге болгаш реакцияга удур демиселди чорудуп турар күштерни каттыштырарынче угланган чугула базым кылдыр үнелеп көрүп турар деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Комсомолиянның сорулгазы

Бистиң чуртувустуң бүгү черлеринге Бүгү-эвилелдиҥ комсомол хуралы болуп эртер. Аҥаа чуртта 400 муң ажыг комсомол эге организацияларында бактаап турар 28 миллион комсомолчу киржир. Ол ышкаш хуралдарга комсомолдуң хүрээлеҥинге киреринбиле белеткенип алган солдар, кыстар болгаш аныяк коммунистер, комсомолдуң школазын эртkен хоочун салгалдың кижилери, партия болгаш совет, ажыл-агый ажылдакчылары, күш-ажылдың болгаш дайынның маадырлары иээп олуржурлар.

Бүгү-эвилелдиҥ комсомол хуралынга «СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниҥ түңнелдери болгаш оон шиитпирлерин күүседириниҥ талазы-биле комсомол организацияларының сорулгалары» деп айтырыгны чугаалажыр болгаш ажыл-херектиҥ дугайын хандыр аналиэтеп, социалистиг чарышка шылгараан комсомолчуларның дугайын сеткил хайныышкыны биле демдеглеп, аныяктарның чаагай эгелээшкиннерин калбаа-биле деткиир апаар. Ол болза тоску беш чылда аныяктарның чорудар чаа-чаа ажыл херээниҥ, СЭКПниҥ XXIV съездизиниҥ шиитпирлерин боттандырарының талазы-биле комсомолдуң улуг походунуҥ эгези болур.

Ажыл-чорудулганың аналиизин кылырда болгаш чаа сорулгаларны тодарадыода Бүгү-эвилелдиҥ Ленинчи зачёдунуҥ болгаш ниитилел политиктиг аттестацияның база партияның съездизинге алдарныткан комсомолчуларның болгаш аныяктарның күш-ажылчы эзлчээниҥ түңнелдерин барымдаалап көөр. Ол ышкаш комсомолдуң хүрээлеҥиниҥ өзүлдезинче улуг кичээнгейни салыр. Бодунуҥ шалыпчы күш-ажылга, өөредилгеге тергиидээн, төлептиг аныяктарны комсомолдуң хүрээлеҥинге байырлалдыы-биле хүлээп алыр. Ол болза комсомолга чаа кирген аныяк кижиниҥ сагыш-сеткилинге кеэээде уттундурбас тураскаал боол артар.

Частың болгаш күш-ажылдың кайгамчык чаагай байырлалыныҥ соонда, Майның 3-те эгелээн Бүгү-эвилелдиҥ баштайгы комсомол хуралы бүгү чурттаазы ышкаш, Кызыл хоорайга болгаш районнарга кайгамчык улуг патриотчу кедүрлүүшкүн-биле эрткилээн. Комсомолчулар болгаш аныяктар төрээн партиязының XXIV съездизиниҥ шиитпирлерин сеткил хайныышкынныы-биле таныжып, бүрүн долузу-биле чүүлдүгүнмүшаан, ында айыттынган сорулгаларны күүседиринге долу шиитпирлиин бир үн-биле илергейлеп турарлар. Барыын-Хемчикке, Кызылга, Хову-Аксынга, Туранга баштай эрткен 18 хуралдарга 1872 кижи киришкен болгаш олардан 197 кижи санал-онаалдарны берген. Кызылдың башкы училищезинге, Туран хоорайның эмнелгезинге Бүгү-эвилелдиҥ комсомол хуралы солун болгаш хайныышкынныг эрткилээн.

Чер-черге болур ындыг хуралдар организастыг, идей-политиктиг бедик деҥнелге эрткен турзун дээш комсомол организацияларынга партия организацияларының боттуг дузаны көргүзүп, бо чугула хемчегже улуг кичээнгейни салыр ужурлуг. Бүгү-эвилелдиҥ комсомол хуралының киржикчилери-биле СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниҥ долегаттарының ужуражылгаларын организастаар, ол ышкаш бо хуралдарга партия, совет ажылдакчылар, ажыл-агыйның удуртучулары илеткелдерни кылыр. Оон аҥгыда оларга моон соңгаар чорудар ажылдарның талазы-биле хемчеглерни болгаш СЭКП Төп Комитединге комсомолчуларның болгаш аныяктарның Чагаазын база хүлээп ап турар.

Бүгү-эвилелдиҥ комсомол хуралы В. И. Ленинниҥ чагыгларынга база Коммунистиг партияның херээнге аныяк салгалдың шынчызын база катап көргүзер.

АЖЫЛЧЫН МЕРГЕЖИЛ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

Он чыл дургузуида өөренип келгеш, чуртунга, чонунга ажыктыг, сеткилге тааржыр мергежилди шилип алырын доозукчуларның хөй кезии оралдажып чоруур. Уругларның сүмечилери — башкылары, ада-иелери болгай. Янзы-бүрү мергежилдиң кижилери-биле ужуражылгалар, школада бөлүмнер ажылы, факультативтиг кичээлдер доозукчуларның мергежил шилип алырынга дузалыг.

Бо хүннерде чүс-чүс доозукчулар күрүне экзаменнеринге белеткенип, удавас эгелээр амыдыралчы оруунуң дугайын шагда-ла шиитпирлеп алганы чугаажок. Күзелчүткүлүнге тааржыр мергежил шилип алыры кижиниң бодунга болгаш ниитилелге чугула.

Аныяк-өскенниң өредилгези болгаш коммунистиг кижиидилгези партияның болгаш чазактың хүн бүрүдеги кичээнгейинге бүргеткен. Улус ажыл-агыйының кайыда адырынга мергежилдиг кадрларны белеткээри чугула айтырыгларның бирээзи боон келген. Ажылчын мергежилдерге аныяктарны хандыкшыдары бирги чергениң айтырыы. Чаа беш чылдың Директивазында айытканы болза: «...Аныяктарның сонуургалын база улус ажыл-агыйының мергежилдиг кадрлар талазы-биле негелделерин барымдаалап тургаш, өөреникчи аныяктарның профессионалдыг утланыышкынын күштелдирер».

Профессионалдыг белеткел деп чогум чүл дээрге, келир үеде профессиязын шилип ап турар аныяктарга ажыл-мергежил дугайында үүме болур-дур. Маңаа мындыг ийи чүүлдү чугулага көрээ чогуур. Бирээде, кижиниң күзел-сонуургалы, арга-шинээзи, ийиде, чүрттүң эрте-ажыы-биле оон күзелиниң чаңгыс аай болуру. Ынчангаш түс-түс кижилерниң күзели, арга-шинээзи, эрге-ажыктары-биле улус ажыл-агыйының негелделерин таарыштырып дүүштүрери кончуг чугула-дыр.

Бисте эртем-техника шайкы хөгжээн. Бедик мергежилдиг кижилер бүдүрүлгени башкарып турар. Улус ажыл-агыйының негелде хереглелдери бедик мергежилдиг специалистерин белеткээрин улам көвүдедирип негеп турар. Бистиң аныяк Тыва республикада тудуглар калбарган, үлетпүр хөгжүп олурар. Ынчангаш оолдар, кыстар, силерниң муриуңарда ажылчын мергежилдерни шилип алгаш, өөренип, ажылдап болурунуң бүгү-ле аргалары бар. Шудургу өөредилге болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга боттарын дадыктырары бистиң аныяктарывыстың эки чаңчылы апарганын билир бис.

Аныяктар ортумак өөредилгени чедип алыры-биле чергелештир ажылдап киреринiң мурнуында тускай мергежилди чедип алыры көрдүнген. Ол ышкаш ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң студентилериниң стипендиязының хемчээлин улгаттырары, профтехучилищелерни эде тургузуп, аңаа хүлээп алыр аныяктарның санын көвүдедири чаа беш чыл планында көрдүнгеи.

Чаа хевириниң профтехучилищелеринге улус ажыл-агыйының чамдык адырларынга бедик болгаш холушкак мергежилдиг кадрларны белеткээр. Чижээ: мооң мурнунда токарь, фрезеровщик деп ийи тускай мергежилдиг кижилерни белеткеп турган болза, ам ол ийи мергежилди катказ, «металл чондурар ажылчын» деп чаңгыс холушкак мергежилдиг ажылчын кадрларны белеткээр апаар. Оон аңгыда программныг ажылдаар станоктарны болгаш автоматтыг системаларны үүле ниити болгаш түскай оруумак эртемниг кижи башкарар апаар үе ырак эвес.

Кандыг-даа мергежилди чедип алырда кижи бүрүзү чүткүлдүг өөренир, могаг-шылаг чок күш-ажыл-биле бүгү үүлдерни чедип алыр апаар. Башкы ажылынга 24 чыл чедип чор мен. Профессиямны хүндүлээр болгаш аңаа ынак мен. Кызылдың башкы институдун ажылдавышаан тура, бот-өредилге-биле доостум. Аныяк-өскенни амыдыралдың оруунче киирер, оларны өөредир, кижизидер айтырыг база-ла чугула. Ол нарын-даа, харыысалгалыг-даа дээрзин билир бис. Ол база-ла онзагай үүлдерлиг профессия. Уругларның аажы-сагын билбес, онзагай байдалдарын барымдаалавас болза, башкы болуру берге. Бодунуң билиг деңнелин доктаамал бедидип чоруурү, чаа үүлдерден кажан-даа хожудавазы негеттинер.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта аңгы-аңгы нацияның хөй аныяктары ажылдап турар. Оларның аразында тыва оолдар, кыстар база хөй. Олар ам бедик мергежилдиг ажылчыннар болу берген. Чижээ: даг-дүгү арыглаар фабриканың цех начальниги чедир дешпээн аныяк оол Михаил Сундуй-оол ортумак школаны дооскаш, тудугда ажылдап эгелээн. Ол кежээки техникумну дооскаш, чеди каът бажыңның иштинде эптеп тургускан парын механизминериниң болгаш технологтуг нарын шугумнарның, белдирлериниң ажылын мергежилдиг башкарып турар. Тамара Чаш, Ооржак Долчун, Зоя Күжүгет ышкаш тыва кыстар машиништер боон, чедишкининг ажылдап, коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

Красноярскиниң тудуг училищезин дооскан, ам Ак-Довуракты тудуунда ажылдап турар аныяк ажылчын Зинаида Салчак штукатур-маляр-лар бригадазын удуртуп, бодунуң мергежилинге тыва кыстарны өөредип, чаңчыктырып турары өөрүнчүг. Күш-ажыл кижиниң каастаар дижир, шынап-ла ындыг, бистиң Ак-Довуракка үстүнде адаанын бөдүүн ажылчынны билбес кижи чок. Ынчангаш шак ындыг чижектерни бистиң хоорайывыстан хөйү-биле адап болур.

Чамдык ийи-чаңгыс кижилер, ылаңгыя аныяктар, амыдыралды анаа бир чиик түзе кылдыр көөр, харын-даа күш-ажылдың кижилерин хүндүлевес, ону кыдыра көөр чоруктар таварышкылаар. Чамдык оолдар, кыстар школаныдаа дооспайн, ара каггаш, тодаргай ажыл-даа чок, ниитилелге ажыктыг херек бүдүрбес, анаа-ла «хостуг» кижилер апарган чоруурү черле шын эвес.

Бистиң республиканың байдалынга, ылаңгыя түс черниң аныяктарының ортузунга, профессионалдыг уг-шигин калбартыр соруга-биле, мен бодаарымга, түс-түс районнарга бо талазы-биле консультация бюроларын, ол ышкаш ортумак школаларга профориентация кабинеттерин башкылар, эмчилер, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш күш-ажылга шылгараан кижилер, хөй-ниити организацияларының төлээлери составтыг кылдыр тургузар болза ажыктыг деп бодаар мен.

С. ТАМДЫН-ООЛ,
башкы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

—⊙—

Бо чылын бурунгаар деп-шилгелиг кижи төрелгетен герман болгаш делегей ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы Карл Либкнехтиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын демдеглээр деп турар.

Герман Демократтыг Республиканың кино ажылдакчылары ол хүнге уткуштур немец ажылчын аңгының чалбыыштыг демиселчизинге тураскааткан фильмни «ДЕФА» студияда кылып турарлар. Ол кино-чуруктуң «Ленинче орукта» деп фильмниң автору режиссёр Г. Райт тургузуп турар, оператору — Ю. Браузр. ГДР-ниң кинематографистери Москваның Кызыл шөлүнге В. И. Ленинниң 1918 чылда чүве чугаалап турарын көргүскен эпизоттарны тыртыргап. Ленинниң ролюн ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Ульянов күүседткен.

ЧУРУКТА: артист М. Ульянов В. И. Ленинниң ролюнда.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

—⊙—

„Шынның“ конкурузунуң түңнелдери

«Шын» солуннуң эң эки очерк, рассказ, репортаж, фото-чурук деэш конкурузунуң түңнелин парлалга хүнүң таварышпышты үндүрген.

Эрткен чылдан бээр редакцияга эвээш эвес очерктер, рассказтар, репортажтар, фото-чуруктар кирген. Конкурска чогаалчылар, журналистер, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер, «Шынның» хөй санныг номчукчулары киришкен.

Конкурстуң негелдезинге чоок болгаш дүжүп турар рассказтар, очерктер, репортажтар база фото-чуруктар бо удаада эрткен конкурстар үезиндеи хөй болганын демдеглээр херек. Ол чорук бижикчилерниң анза сонуургалының улгадып база бижиир мергежилиниң бедээнин айтып турар-дыр.

Конкурстуң түңнелин жюри бүгү талазы-биле чугаалажып көргеш, оон киржикчилериниң дээрелеринге дараазында шапналдарны тыпсырын доктаатkан.

1. ОЧЕРКТЕР, РАССКАЗТАР РЕПОРТАЖТАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

ИЙИГИ ШАҢНАЛДЫ Салчак Молдургага (Мугур-Аксы ортумак школа) — 1971 чылдың март 13-те «Шынга» парлаттынган **«ЫРАК ТУРЛАГДА»** деп очериги деэш.

ИЙИГИ ШАҢНАЛДЫ Хертек Серээге (Кызылда печник) — 1971 чылдың январь 16-да «Шынга» үнеген **«ИНЕК-ДАШ»** деп рассказы деэш.

ҮШКҮ ШАҢНАЛДЫ Куулар Арапчаага (Кызыл, «Шынның» литажылдакчызы)—«Шынның» аңгы-аңгы номерлеринге үнеген бөлүк репортажтары деэш.

ҮШКҮ ШАҢНАЛДЫ — Чүлдүм Чапка (Хандагайты ортумак школа) — «1970 чылдың сентябрь 12-де «Шынга» үнеген **«САГЫШ ЫШКАШ БОЛГАН БОЛЗА»** деп фельетону деэш.

ҮШКҮ ШАҢНАЛДЫ Куулар Доржуга (Кызылда, эмчи)—1970 чылдың декабрь 13-те «Шынга» парлаттынган **«ЫНДЫГ «ААРЫГ» АЙЫЫЛДЫГ»** деп фельетону деэш.

ҮШКҮ ШАҢНАЛДЫ Виктор Саган-оолга (Кызылда, ажылчын) — 1970 чылдың август 1-де «Шынга» парлаттынган **«Директорнуң ДҮЖҮ»** деп фельетону деэш

2. ФОТО-ЧУРУК ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

ИЙИГИ ШАҢНАЛДЫ Александр Юртаевке (Кызылдың телестудиязында фотокорреспондент —«Шынга» 1971 чылдың апрель 17-де парлаттынган **«ЫНААЛАЙ»** деп фотозу база апрель 25-те үнеген **«ӨҢНҮКТЕР»** деп фотоэтюду деэш.

ҮШКҮ ШАҢНАЛДЫ Анатолий Мельниковиге (Кызыл, «Шынның» фотокорреспондентизи) — 1971 чылдың август 23-те «Шынга» парлаттынган **«ЭМДИК АЪТ ӨӨРЕДИКЧИЗИ»** деп фотозу деэш.

ҮШКҮ ШАҢНАЛДЫ Владимир Рачковскийге (Кызыл, типографияда эдикчи-мастер — «Шынның» янзы-бүрү номериге парлаттынган фотоинформациялары деэш.

«Шынның» чаңчыл болган конкурузу үргүлчүлеп турар

КОНКУРСТУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

«Шын» солун редакциязының эң эки очерк, репортаж болгаш бичии хемчээлдиг рассказ база чугула айтырыг көдүрүп бижээн үүл, фельетон болгаш эң эки фото-чуруктарга деэш конкурузун 1971 чылдың майдан эгелээш, 1972 чылдың апрель 25-ке чедир саналчыларын чарлап тур.

Конкурстуң кол сорулгазы коммунизм деэш демиселге совет кижилериниң тургузукчу, чогаадыкчы ажыл-херектерин, ленинчи улуг идеяларның, Коммунистиг партияның политиказының ачызында тыва черде боттанып турар улуг чаартылгаларны тода илередиринге идиг бээри болур. Бо бүгүнү чырыдарда Коммунистиг партияның XXIV съездизиниң үндүрген шиитпирлерин амыдыралга боттандырар деэш совет кижилериниң ажылынын көргүзерин кол удуртулга болдурар.

Коммунистиг тургузуушкунуң бүгү-ле участокгарында массалыг социалистиг чарыштың калбарыышкынын, совет ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның күш-ажылды коммунистиг өзү-биле көрүп, ол херекке бедик харыысалгалыг чоруктуң дээре үлегерчижектерин көргүзүп турарын, улустарның акы-дүнма найыралының күжүн, үлетпүрде, кедээ ажыл-агыйда, транспортта, тудугда, культурэ тургузуушкунунда эртемниң чедишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы пептередиринге боттарының төлептиг салыышкынын киирип турарларның дугайын уран-чечен, бедик идейлиг деңнелге көргүзери конкурстуң чугула негелдези болуп турар.

Совет ботгуг амыдыралдың эки чижектерин илередип көргүзерде, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң канчаар сагыштының турарынче кичээнгей салыры өргежок чугула. Очерк, рассказ, репортаж, фельетон, чугула айтырыг көдүрген үүл бүрүзү-ле кижилерниң ниитилелге болгаш өг-бүлеге төлептиг мөзү-шынарын илередири-биле чергелештир, бистиң бурунгаар шимчээшкининвиске шаптык болуп турар бүгү-ле четпестерни чидиг, принципиалдыг шүгүмүүлелдиң одунга таварыштырган, коммунистиг кижизидилгениң херээнге салдарын чедирген турары чугула. Фото-чуруктарга кижилериниң күш-ажылын, өредилгезин, дыштанылгазын, найыралын, экономикада, культурада, хамаатыларның бот-боттарының хамаарылгазында бүгү-ле чаз, депшилгелиг үүлдерни эскерериче, Тываның бойдузувун чараш чурумалдарын солун этюдтарга эң эки композициялыг, идейлиг утка-шынарлыг кыдыр көргүзериче кичээнгей салыры негеттинер. Чуруктарны тырттыргаш, кызагар (глянцевая) саазынга 18×24 хемчээлдиг, кончуг тода көстүр кылдыр парлаары чорудар.

Очерктиң, рассказтың, репортажтың, фельетонуңуң азы чугула айтырыг көдүрген үүлдүң текстиин бижик машиназынга кагыскаш, чок болза одуруглар аразы хос кылдыр (2 интервалга) холбиле чараштыр, тода кылдыр бижээн чорудар.

Конкурска дараазында шапналдарны доктаатkан:

1. Эки очерк, репортаж, бичии хемчээлдиг рассказ, фельетон болгаш чугула айтырыг көдүрген үүл дээш:

Бирги шаннал (чаңгыс) 50 рубль.
Ийиги шаннал (ийи) 35 рубль.
Үшкү шаннал (ийи) 25 рубль.

2. Эң эки фото-чуруктуң дээш:

Бирги шаннал (чаңгыс) 25 рубль.
Ийиги шаннал (ийи) 20 рубль.
Үшкү шаннал (ийи) 15 рубль.

Конкурстуң журнаинниң составында журналистер, чогаалчылар кирип турар.

Конкурс материалдарын дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, Бажың № 3—«Шын» солуннуң редакциязынга («Шынның» конкурузунга).

«Шынның» конкурузунга идепкейлиг киржиринче болгаш чогаадыкчы чедишкиннерлиг болурунче номчукчуларны кыйгырып тур бис.

ДЫҢНАДЫГ

Бөгүн Кызылдың Политчырыдыышкын бажыңынга республиканың көдээ болгаш ажылчын корреспондентилериниң слёйү 10 шакта эгелээр.

Бүгү көдээ болгаш ажылчын корреспондентилерни оон ажылынга киржиринче чалап тур.

Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралы чоруп тур

Бистиң чүрттувустуң чалыы назыны — Ленинчи комсомол СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин бодунуң ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган. Партияның даалгазын амыдыралга боттандырары-биле комсомолдуң эге организация бүрүзү түңү кылыр үжүрлүгүл? Бо айтырыга харыыны май 3-те эгелээн Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралы бээр.

Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралының ВЛКСМ ТК-да турун турар штавы Братскиден рапортту алган. Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунда — Хребтовая — Усть-Илим аразының демир-орук тудуунда ажылдап туралар партияның съездизинге алдаржыткан эалчегин уламчылаарын болгаш тоску беш чылдың баштайгы чылының даалгазын хүүсаа бетинде — декабрь 25-те күүседирин хүлээнип. Братскиниң аныяк чүрттакчыларынга кыйгырыгны кылган.

Комсомол хуралдары Ульяновск областын дыка хөй комсомол эге организацияларынга болгулаан. «Кузоватовский» совхозтуң чүс хире оолдары болгаш кыстары күш-ажылчы хүннүң соонда чыглып келгеш, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни ап, часкы тарылганы кыска хүүсаада чорударын шиитпирлээн. Бөгүн ол совхозтуң 8 комсомолчу-аныяктар бригадазы хүлээлгезин күүседипкен.

Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралы уламчылап турар.

(СЭТА).

КООПЕРАТИВ УЧИЛИЩЕЗИ ЧАЛАП ТУР

КЫЗЫЛДЫҢ кооператив профессионал-техниктиг училищези 1971—1972 өредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

Кулинар, хлеб быжырарының болгаш садыг салбырларынга—садыгжылар 1 чыл, поварлар 2 чыл, хлеб быжырыкчылары 1 чыл өренир.

Училищени доосканнарга IV разрядтың садыгжызы, повар-кондитери болгаш хлеб быжырыкчызының мергежилин тыпсыр.

Училищеге өренирлер киреринiң шылгаллазын тутпас, ортумак билиг дугайында аттестат болгаш сее чыл школазын дооскан дугайында шынзыдылга негеттинер. Училищеге кирип турарлар-биле беседа эрттирер.

Садыг салбырынга бышкан билигнин аттестаттыг азы практиктиг ажыл стажтыгларны хүлээп алыр.

УЧИЛИЩЕГЕ КИРЕРЛЕР ДАРААЗЫНДА ДОКУМЕНТИЛЕРНИ КИИРЕР:

Директорның адынга билдириишкин.

Райпо, сельпо, рабкооп баштаар черлерниң шынзылгалары.

Билииниң дугайында документ (боду-биле).

Автобиография.

Практиктиг ажыл стажының дугайында шынзылга азы күш-ажыл дептери.

Сөөлгү ажылдап турган черинден характеристика.

Үш фото-чурук (хемчээли 3х4 см).

Кадыының дугайында эмчи шынзылгазы.

Училищеге хүлээп алганнарга ай санында 26 рубльдин стипендиязын бээр. Чурталга шөлү хереглээрлерни ниити чурталга шөлү-биле хандырар. Тыва сургуулдарны күрүне хандырылгазынга хүлээп алыр.

Билдириишкиннерни 1971 чылдың август бирге чедир хүлээп алыр. Июль 5-тен август 1-ге чедир беседа эрттирер.

Училищениң адреси: **КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ЩЕТИНКИН-КРАВЧЕНКО КУДУМЧУЗУ 41;** телефоннары **55-07** болгаш **36-54.**

ДИРЕКЦИЯ.

Ойнаашкыннар силерни манап тур

Күрүнениң иштики 3 хуулуг ойнаашкынныг үзэшкининиң талазы-биле ойнаашкыннарның 32-ку тиражы 1971 чылдың май 15-те Фрунзе хоорайга болур.

Тиражка дараазында санныг ойнаашкыннар таваржыр:

Ойнаашкыннарның хемчээли	Ойнаашкыннарның саны	Ойнаашкыннарның түңү (рубль-биле)
5000 рубль	68	340.000
2500 рубль	170	425.000
1000 рубль	680	680.000
500 рубль	3706	1.853.000
100 рубль	25500	2.550.000
40 рубль	289476	11.579.040
Каттышкан:	319600	
Ойнаашкыннарның ниити түңү		17.427.040

Тиражтарга таваржыр ойнаашкыннарның саны үзэшкининиң хуусазы доозулгузеге чедир оскерээге чок артар, а ойнаашкыныарга таварышкан облигацияларның ойнап алган түңнерни төлеп бээр болгаш дараазында ойнаашкыныарга киришпес болган үжүрүлэ тираж бүрүзүнге үзэшкининиң облигацияларының талазы-биле ойнаашкыннын саны көвүдеп турар. Ажаалга кассалары үзэшкининиң облигацияларын хостуу-биле садар болгаш садып ап турар.

Үзэшкининиң облигацияларын садып алынар!

Ойнаашкыннарның тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Барын угланыышкынның хаттын дүргени секундала 3—7 метр болур.

Агаарның температуразы хүндүс даглыг черлерге 12—17, өскелериңе 18—23. Кызылга 19—21 градус чылыыр.

Кызылдың автошколазы үшкү класстың чолаачылар курузунга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур. Өредилгени тыва дылга чорудар. Кичээлдер 1971 чылдың май 10-дан эгелээр.

Адреси: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, 113-А, телефон 34-94.

ДИРЕКЦИЯ.

АК-КӨК ЭКРАНГА

МАЙ 5-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.15— **«Бичии чаш».** Дамчыдылга. 19.30—Уругларга **«Артиллеристиң оглу».** 19.45 — **«Бөгүн — парлалга хүнү».** Дамчыдылга. 20.15 — Кыска кино. 20.45—Телемедээлер. 20.55—Чарлалдар, реклámалар.

МОСКВАДАН

21.05—**«Сильвестриң эртинези»** Ойнаарактың Улуг театрының шиизи. Шоодуглуг, каттырынчыг шин. 22.30—Литература дугайында беседа **«Чогаалчы болгаш солун».** 23.15—00.25—**«Ак квадрат».** Уран-чечен телекино.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Сеска»** 10.00, 11.55, 13.50, 15.45, 17.40, 19.35, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Цыган»** 15.00, 16.45, 21.00, **«Элээди назылыглар»** 18.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Фархадтың маадырлыг чоруу»** 11.45, **«Дайын болгаш тайбың»** (үшкү киво) 17.20, **«Кара консулдуң өлгени»** 9.50, 13.40, 15.20, 19.20, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Кежээ-даа, эртен-даа турган»** 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: **«Мурнуусту бир хүн»** 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизининиң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининиң 37-13, культурэ киллизининиң 23-54, кэдэ ажылагый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизининиң 41-27, информация киллизининиң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном ундурер черинiң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1.). ТС—00243.